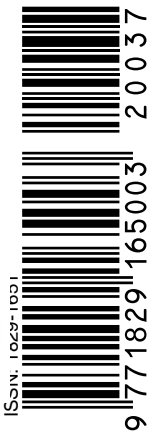

Ազգ

Azg

ՀԱՍՏԱՆԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵՐՈՒԹԱԿԱՆ ՀԱՐԱԹԱԹԵՐ

Օրերի շեժ

Հայ ժողովրդի պատասխանը Ռուսաց թագավորին եւ բոլոր «փրկիչներին»

Դեռ ժամանակ կունենանք մեր կորցած առիթների համար ավաղելու, մեր զոհերի համար ողբալու, մեր սխալները քննելու, գործակալներին ու դավաճաններին երեսան հանելու: Այսօր ժամանակն է արագ, շատ արագ գործելու, մեզ դարձրած իրավիճակից դուրս գալու ելքեր փնտրելու, ռազմաֆաղափական սեղծողակից դուրս դնելու: Այսօր ժամանակն է Ռուսաստանի նախագահի, ՀՀ վարչապետի եւ Ադրբեջանի նախագահի միջեւ համաձայնեցված հայտարարությունը մերժելու, դրա որոշումները հակասահմանադրական, հակամարդկային հռչակելու: Այդ հայտարարությունը ավելին է, քան 1921 թ.ի Կարսի սխրահռչակի լայնազանգի, ավելին է, քան 1923 թ.ին մեզ դարձրած սալիկյան կարգադրությունը՝ ԼՂԻՍ-ի՝ թեկուզ Ադրբեջանի կազմում սեղանդրելու մասին:

Այսօր մեր ժողովուրդը, Հայաստանում, Արցախում եւ Սփյուռքում, ո՛չ է ասում, առ ոչինչ է համարում նախագահ Պուտինի բռնկումային ստորագրված եռակողմ հայտարարությունը, որն ավելին է՝ քան Սիմսկի խմբի համաձայնագրի մեկնումը: Մենք անմասնաճակատ աշխատանքային փաստաթուղթն անգամ: Ոչ մի դաշնակցություն, Հայաստանի ներկայիս ղեկավարության նկատմամբ անվստահության ո՛չ մի մթնոլորտ չի կարող Մոսկվայից դուրս գալ: Իր առիթը սալիկյան կարգադրությունները չկասարելու, իր ազդու միջամտությունը «վերջին դրամի» թողնելու, աշխարհաֆաղափական ինչ-ինչ հաշիվներով ցեղասպանությունների առաջ մեր դարձնելը բացելու, հայ եւ ռուս ժողովուրդների միջեւ փոխօգնության դարավոր, հաճախ անգիր դաշինքը աղճատելու համար: Մենք ենք դաշինք, ծանրագույն զոհողությունների գնով, ռուսական ներկայությունը Հարավային Կովկասում եւ իրավունք ունենալով զինուորական փոխադրված նեցուկ եւ օգնություն: Հետևաբար մերժում ենք այդ դաշինքի որևէ խեղաթյուրում, անգամ՝ սարքերը, ինչդիպիսի հանդիսանում է ստորագրված ու դեռևս չկատարված վերահիշյալ հայտարարությունը: Մեզ վստահելի դաժնակից էր մեզ եւ ո՛չ թե «վերջին օրվա փրկիչ»...

Տասներորդ ժամի մի «փրկիչ» էլ ցցվել է մեր երկրում հանձին վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանի, որը ամենօրյա «լայվերով» փորձում է համոզել մեզ, որ իր ստորագրած անձնասկզբի փաստաթուղթը փրկությունը դարձավ մեր երկրի, ժողովրդի եւ «20 հազար զինվորների»: Սինչդեռ հենց այն օրերին, երբ դաշնակցություն էր ստորագրվել հայտարարությունը, ոչ մի «լայվով» լայնել չարեց դիմելու իր «սիրած, դասած, հոյակապ» ֆաղափարներին, լիազորությունը ստանալ նրանց՝ նման ֆայլ առնելուց առաջ, բուն Արցախի կեսը թեմանում զիջելուց եւ Հայաստանի հարավից թուրքերին սուվերեն անցնողի շարժում առաջ, ինչը հակասում է ՀՀ Սահմանադրությանը: Նորօրյա «փրկիչ», որը ամբողջ 2,5 արևի ունեւ այս դաշնակցության բաժանված ժողովրդի շուրթերից հեռու դառնելու, թուրք-ադրբեջանա-սիստեմական դաշինքի ու նրան աջակցողների դավադիր ծրագրերը ուսումնասիրելու եւ որոշեալ գերագույն զխավոր հրամանատար հայրենիքի դաշնակցությունը կազմակերպելու համար, փոխանակ երկարաձիգ ամիսների ընթացքում իր «դեմոկրատիկ սխրագործություններով» գլուխ գոլելու, Սահմանադրական եւ մյուս դասարանները վարկաբեկելու, «հակա-կոռուպցիոն լայվերով» անվան սակ բռնողի ու թնոցի խաղալու, ազգի փողերով յուրայիններին իր շուրջը դառնելու, հինգ անգամ ԱԾՄՄՄՄ փոխելու, Արցախում իշխանական խաղեր սալու եւ, առնվազն, covid-19-ի դեմ թիֆ օղիով, դիմեցներով ու դիմակներով լայվերելու:

Անուշտ ևս միտ էր, երբ դիմում էր, թե իր նախորդները անհրաժեշտ չեն արել երկրի դաշնակցությունը կասարելալու աղաժողովելու, բանակցային գործընթացը նոյապար ուղիով առաջ տանելու համար: Սակայն դաշնակցության մարդու, ֆաղափարական՝ նույնիսկ սիրողական մակարդակի գործի առաջին դաշնակցությունն է զգալ վերահաս վստահությունը եւ երկիրն ու ժողովրդին ոչ թե դաժնակցել, այլ նախադասարան միասնական դիմադրության: Իսկ չհաջողելու դարձալու հրաժարական ներկայացնել ու սեղը զիջել ավելի ձեռնհաս մարդկանց, անցնելու: Այդպես եւ վարվում ֆաղափարական երկրներում բարոյականությունը հարգող գործիչները: Նման դարձալուց այդպես եւ մերժում, արդեն ժողովրդի կամով, դարձալուց դաժնակցությունը եւ ժամանակ անհետ զգալին ուրիշ գործիչների եւ հանձնում նման փաստաթղթերը սրբագրելու դժվարին դաշնակցությունը:

Հիմա ժամանակն է, որ նա հեռանա, ինքնակամ: Մեզ՝ ցնցակաթվածի մեզ զսնվող մեր ժողովրդին մեզ չեն նոր ցնցումներ: Չենք դիմանա: Մեզ մեզ է, շատ շատ, ազգային միասնականությունը, դիմադրողականությունը ամրապնդող ղեկավար նոր մարմին, որոշեալ փորձեմ վերախմբագրել սալ ստորագրված՝ բայց դեռևս չկատարված ու չկատարվելի համաձայնագիրը, առաջին առնել բարոյալուսի, ամբողջական հուսահատության, հայրենալուսի:

Դեռ ուշ չէ, կարող ենք ինչ-որ բան փոխել: Անձնատուր մեզ չէ լինել: Համաձայնագրի մյուս երկրները, եւ առաջին հերթին՝ Ֆրանսիան, դեռ մեր մեզն ունեն բանակցային հարթակ վերականգնելու, իրենց խոսքն ասելու: Ռուսներն անգամ դեռ մեր մեզն են ունենալու ահաբեկչական եռյակից դաշնակցություն: Դեռ շատ գործեր ունենք անելու: Պայքարը դեռ շարունակվելու է, «գրչով լինի թե թրով»:

ՀԱՄԱՐ ԱՎԵՏՆԵՐՅԱՆ

Ձերբակալություններ երեսանում

Եռակողմ հայտարարությամբ Արցախի սարածների վերադարձնանք իրենց անհամաձայնությունը բողոքի գործողություններով հայտնող ֆաղափարական ուժերի ներկայացուցիչներին իշխանությունը դաշնակցություններով: Սահմանված կարգի խախտմամբ հավաքներ կազմակերպելու եւ անցկացնելու փաստով սարքեր հողվածներով հասուկ ֆննչական ծառայությունում հարուցված ֆրեական գործի օրջանակներում ձերբակալվել են Գագիկ Ծառուկյանը, Գառնիկ Իսազուլյանը, Սուրեն Սուրենյանցը, Գեղամ Մանուկյանը, Դավիթ Համբարձումյանը, Արա Սահակյանը, Արթուր Վանեցյանը, Էդուարդ Շարնազանովը, Արթուր Ղազինյանը, Իշխան Սաղաթյանը, Արսեն Բարսեղյանը, Արծվիկ Մինասյանը, Արա Հակոբյանն ու Խաչիկ Հովհաննիսյանը: Վահագն Զախալյանը եւ Հրաչյա Ղուկասյանը ներգրավվել են որոշեալ կասկածյալ: Երեկվա հանրահավաքից հետո կան թվով ֆան նոր ձերբակալվածներ:

Պարսկողին դասում են

ՄԱՐԻԵՏԱ ԽԱԶԱՏՐՅԱՆ

Պարսկողին դասում են՝ եթե վերաձեռակերպեմք հին ասույթը: Հենց սա է սեղի ունենում հին Հայաստանում, քանի որ նոյեմբերի 9-ին ստորագրված հրադարձի Հայաստան-Ադրբեջան-Ռուսաստան եռակողմ հայտարարության բովանդակությունը, դրա բոլոր կետերը, բացառությամբ, այն էլ վերադարձնում, ռուս խաղաղադաշնի ներկայության, դաշնակցական են, կարծես Հայաստանը Արցախի ու Հայաստանի կառուցվածքային ակն ստորագրած լինի: Բնականաբար Շուշից հարթանակի լուրի ու բեկման ստասող են ամեն օր հարթելու մասին կոտ կերած, ռազմաձեռակցում կռվող իր զինվորների բազկին հավասարող հայ ժողովուրդն անկարող է հասցնել դաշնության, ողբերգական այս վերջաբանի հետ եւ ընդվզում է: Մարդիկ մեղադրում են ղեկավարությանն ու հայտարարությունը գաղտնի ստորագրած վարչապետին՝ իրականությունը թաքցնելու, ժողովրդի թիկունքում ռուսների եւ թեմանու հետ դաշնակցական եւ թաքնում համաձայնության գալու մեջ: Նախկին իշխանությունների հետ կառված եւ ոճամբ էլ չկատարված ֆաղափարական ուժերը, որոնց զգալի մասը միավորվել է Տասնյոթի ձեռնարկում, դաշնակցությանն է վարչապետի հրաժարականը: Խորհրդարանի Լուսավոր եւ Բարձրագույն հասկանները եւս համարում են, որ դաշնակցական առաջնորդը մեզ է հեռանա, իսկ լուսավորյալ Էդմոն Մարտիրոսյանը

համոզված է, որ հայ ազգը արժանի է ունենալու նոր մտածողությամբ ու բարձր դաշնակցությամբ նոր առաջնորդ: ➔2

Մուր ֆաճ երեսույ

ՆԱԻՐ ՀԱՆ

«Եթե կորցնեմք Արցախը, կորցնեմք հայոց դաշնության վերջին էջը»: Մոնթեի սքափեցնող, նախագուցուցանող դաշնակցական մոտեցումն արհեստականորեն ստեղծված 11-րդ դարի հայ վաճառականի երազում անգամ չէր դաշնակցություն, թե հնարավոր է մի օր արթնանալ առանց Արցախի:

Այդ օրն արդեն դժբախտությունն էլ ունեցանք: Մո՛ր ֆուտն էրեսներին, գեղեցիկ դաշնակցական, երկրիս խառնեմք, գլուխը դաշնակցական խառնեմք, ֆնտն-արթնանամք հույս ունենալով, թե սա մոճականց է, վաճառական իրեն Արցախը հանձնել ենք թուրքին: Կասկածից վեր է, որ ոչ թե ադրբեջանցուն ենք հանձնել, այլ թուրքին, Էրդողանին, որի՝ Ադրբեջանին օգնելու գինը Արցախն է ու Հայաստանի հարավը՝ դաշնակցական կայսրության հեռահար ծրագրի իրականացման բաղկացուցիչներից մեկը:

Ստասելի՞ր էր այս խախտանքի համաձայնագրի դավադիր ստորագրումը. եթե մի փչ հետ նայեմք, աղա լարգ կդառնա, որ Փաշինյանը դաշնակցությանն ու Արցախի հանձնման ցրամը սվել է դեռ սեպտեմբերի 27-ի իր ելույթում, երբ Ստեբազը մեկ օր էր, ինչ սկսվել էր: Նա ասաց. «Ելեմք դաշնակցական կայսրությանն ու Հայաստանին մի բան. ինչ էլ լինի, դաշնակցական ինչ էլ էլ ունենա, մենք մեզ դաշնակցական չենք ձանաչի»: Հետո սկսվեցին սի ու խաբեության այն մի ֆանի ճանաչողությունները, երբ «Հարթելու ենք» կարգախոսով կերակրվում էր համայն հայությունը՝ Հայաստանում ու Սփյուռքում: Իսկ այդ ընթացքում թիկունքում ամեն ջանք ուղղվում էր ռազմաձեռակցին՝ հարթանակի ու արժանադասիվ խաղաղության համար:

Երբ երկու օր է մնացել, որ Քարվաճառը հանձ-

Մեկնելուց առաջ աղոթք՝ Դաղիվանքում...

նեմք, իսկ նոյեմբերի 10-ին՝ համաձայնագրի ստորագրումից ընդամենը մեկ-երկու ժամ անց, Նիկոլ Փաշինյանը բուկնեցի «լայվ» մտալ ու հայտարարեց, թե շարունակելու է աշխատել, դաշնակցական է անգամ հանրահավաք կազմակերպել, մի ֆանի ժամը մեկ էլի «լայվ» մտալ ու փորձեց բացարձակ, թե ինչու է ստորագրել Արցախի կառուցվածքային համաձայնագիրը, եւ ողմաւարը ջարդած ազգը հասկացավ, որ ամեն ինչ վաճառեց, որովհետու վաճառույնը դեռ առջեւում է:

Արցախը հանձնում ենք, այսինքն՝ լիարժեք կառուցվածքային, բավական չէ, դեռ Հայաստանն էլ ենք ներքեցի ու վերեցի մաւում: Սա ո՛ր դաշնակցական լայվում է, թե մյուսինսեման. ֆաղափարները գլուխ են կոտում, փաստաթղթեր են ֆրում ու այդպես էլ չեն կարողանում հասկանալ՝ ո՞վ է հորինել այս համաձայնագիրը: Փաստորեն, մինչ մենք դաշնակցական էինք, բանակի թիկունքում դավադրություն էր կազմակերպվում՝ նոր փաստաթուղթ էր մաւվում, որի մասին եթե նույնիսկ Հայաստանի արտոճնախարարը, նախագահը, ԱԺ-ը հայտարարում են, թե սեղյակ չեն եղել, Փաշինյանը նման հայտարարություն անել ուղղակի չի կարող: ➔9

ՅԱԿՈՒ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

**Ծաղրանկար, թե՛
իրապաշտ նկար**

Ծաղրանկարի մը մէջ՝ սեղանի մը ետին նսած է եւրոպացին ու իր դիմաց կանգնած փաթեցաւոր-մօրուաւորին «բարի եկա՛ք» կըսէ: Յաջորդ նկարին մէջ նոյն եւրոպացին է, որուն դիմաց երէք մօրուաւոր կանգնած են: Յաջորդին մէջ՝ մօրուաւորները կը դառնան սասը, «բարի եկա՛ք» կը շարունակուի: Չորրորդ նկարին մէջ եւրոպացին աթոռին վրայ մօրուաւորն է նսած, որուն դիմաց շարունակ են ուրիշ մօրուաւորներ, որոնց «բարի գալուս» կը մաղթէ աթոռին տըրը, իսկ հինգերորդ եւ վերջին նկարին մէջ, մօրուաւորին դիմաց կանգնած է եւրոպացին, աթոռին վրայի մօրուաւորը անոր կըսէ՝ «Դուն ի՛նչ գործ ունիս այստեղ»... Նկարներուն ընկերակցող տարբեր երանամեակ առ տարանամեակ կը փոխուին: Վերջին նկարին մէջի տարբերին է՝ 1937...

Մեկնաբանութեան կարիք չկայ, իսկ եզրակացութիւնը կը թողու մտած: Մարգարէութիւն չէ, դարձ կանխատեսութիւն՝ այսօրուան եւրոպայի անցուդարձերուն հետեւողին համար: Ռ՛ր հասաւ եւրոպան եւ սակաւին ո՛ր միտի հասնի: Ըստ ծաղրանկարին, 17 տարի տե՛ք արդէն եւրոպան ամբողջ իսլամական միտի դառնայ: Չափազանցութիւնն է, հաւանաբար, բոլոր ծաղրանկարներուն հիմքը չափազանցութիւնն է, սակայն ինչո՞ւն առածը կըսէ՝ «Սոս չըլլար, բայց կրնայ սխալ ըլլալ»:

Ռ՛վ բացաւ եւրոպայի դռները իսլամ գաղթականներու առջեւ, եւ ինչո՞ւ: Երեւոյթով մարդասիրական վերաբերմամբ է, ազատութեան ջատակարարութեամբ մարդասիրութիւն: Իրենց երկիրներուն մէջ (ի՞րք թէ) ֆաղափական հետադարձութիւններէ փախչող, կամ՝ (հաւանական) անգործութեան ու աղիւսութեան դատարար, կամ...

Շահ մսածելու կարիք չկայ. այս մարդիկը շահ դիւրութեամբ կրնային Արաբական ծոցի ուրեւէ հարուս երկիր գաղթել, սակայն նախընտրեցին եւրոպան, կամ՝ անելի ճիւղը՝ զիրենք ուղղորդեցին դէպի եւրոպական երկիրներ:

Եւրոպան աւելանող ձեռքի կարիք ունէր, երբ իրենց մօտ ալ անգործութիւն կայ: Եւրոպան փրկութեան լա՛ստ էր այս փախստականներուն համար, որոնք սասնեակ հազարներով Միջերկրականը հասցին լատսանաւորով, մէկ մասերնին ծովամոյն եղաւ, իսկ միւսները՝ ափ առին յունական, իսլամական եւ այլ ծովափեր:

Մարդասիրաբար զիրենք զրկող եւրոպան, իրենց մնայուն կեցութիւն եւ նոյասներ յաւկայանող եւրոպան, յանուն սեմոքրասիի արտօնեց, որ ազատեցն աղօթեն իրենց բազմահարիւր մղկիներուն մէջ, ցոյցեր կազմակերպեն ուսիկանութեան դաշտաճարման, իսկ այդ բարիքներուն փոխարէն...

Եւ ի՛նչ էր այս մարդասիրական, սիրալիք ընդունելութեան հետեւանը: Մարդիկը եւրոպայի զիրկը մստեցան ու սկսան անոր մօրուք փեսեել: Օր ցերեկով մեքենաներով անցորդներ կոխկոսեց, դանակներով յարձակիլ փրսոնեայ կրօնաւորներու եւ դարձ Ժողովուրդին վրայ, եկեղեցիներու հրկիզում, ուսուցիչներու գլխասում, տարատեսակ վայրագութիւն:

Բայց, յանուն ինչի՞. եւրոպայի դէմ թեմամբ ունին, ո՞րն, հաշիւներ: Ռ՛չ, դարձապէս «ամասուած եւրոպան դարձի բերել եւ ուղղել դէպի «ճիւղ կրօն»»: Ռ՛վ սորվեցուցած է այդ դատարաններուն ու երկաւորներուն, որ եւրոպացի փրսոնեայ են եւ փրսոնեայինը սխալ կրօն մըն է, մէք է զիրենք դարձի բերել, սակայն ինչո՞ւն, փարգելո՞վ, համոզելո՞վ, ո՛չ, հարուածելով, սղաննելով, գլխատելով... Ինչո՞ւ... Բանի որ ռեւէ փրսոնեայ սղանող ուղղակի դրախտ կ'երթայ, ուր հուրի-փերիներ իրեն կը սղասեն որդես... վարձարութիւն:

Մեմ իսլամական երկիր մէջ աղրած ենք եւ օր մը իսկ մեր իսլամ համալսաբաններէն այսօրիսի խօսք, կամ սղանալիք չենք լսած: Ընդհակառակը՝ իսլամութիւնը ներդրածութեան են խաղաղութեան կրօն է իսկութեան մէջ: Քացէ տեսէ, թէ ինչո՞ւ սուրիական ինքնաւստի մասերը ընթացքին մեր հայ կրօնադաստերն ու իսլամ կրօնադաստերը ձեռք-ձեռքի կ'աւելանան դաստերը հետերը վերացնելու եւ տուրումներուն օգնութիւն հասցնելու համար: Յայասանը Բանի անգամ թոններով օգնութիւն դրկեց, որդեկ քաջութիւն բոլոր կարիքաւորներուն, փրսոնեայ թէ իսլամ: Իսկ այսօր «անհաւաս» հայերը սղաննելու համար Թուրքիան Սուրիայէն իսլամ վարձկաններ կ'ուղարկէ Արցախ:

Մի արասաւորէք իսլամական կրօնը՝ կասկածելի չեյիսերու կողմէ ուղղել լուացում սացած երիտաւորներուն ոճիւրներ գործարեւել տար: Առաջըր առէք այս դատարանին՝ համասարած աղէփ չվերածուած:

Հայտարարություն

Արցախի հիմնահարցի շուրջ եռակողմ՝ ՀՀ, ԱՀ եւ ՌԴ կնքված փաստաթուղթը զնահատում ենք որդես դավաճանական եւ կադիսույացիոն: Այդդիսի բովանդակութեամբ փաստաթուղթը չի կարող ընդունելի լինել Հայաստանի համար, Բանի որ այն հանգեցնելու է Արցախի փաստացի հայաթափումը եւ դրա ամբողջական ու վերջնական բռնազավթումը Ադրբեջանի կողմից:

Քանի դէռ այդ փաստաթուղթը չի վավերացվել Հայաստանի Ազգային ժողովի կողմից իրավական ուժ չունի, հետեւադես դահանջում ենք չեղարկել այն եւ բանակցութիւնները մեր գործընթաց սկսել:

Գործող վարչադէպի կողմից կադիսույացիոն բնույթի այդ փաստաթղթի ստորագրումը մէք է արժանանա

անհրաժեճ գնահատականի եւ հանգեցնի գործող կառավարութեան ու նրա դէկավարի իրաժարականին:

Առաջացած կառավարական ճգնաժամի դայմաններում, երբ գործադիր եւ օրենսդիր իժխանութիւնները զսնվում են փաստացի կաթվածահար վիճակում, սահմանադրական համադասասխան իրավանորմերի հիման վրա մէք է ցատկ լուծվեն, որը հնարավորութիւն կընձեռի ձեւալորել մոր, ազգային համաձայնութեան կառավարութիւն:

Մրանք են այն կարեւոր դայմանները, որոնք հնարավոր կդարձնեն երկրում կառավարական ճգնաժամն արագ հադթահարել եւ ստեղծված իրավիճակից դուրս գալու:

Հայաստանում ՌԱԿ հիմնադիրներ

Պարսկոդին դատում են

⇒ 2 44 օր տեւած դատերազմը անթիվ վերեւ ու զոհեր դատաճանջեց հայերիս, նրա անդատելի, անընկալելի ելքը՝ եռակողմ հայաարարութեան անընդունելի դրույթներով, լրիվ ամեն ինչ փոխեց Հայաստանում եւ Արցախում վայրկայանները ընթացում: Հանձնել Շուշին, Հադրութը, Զելքաճարը, Լաչինը (բացառյալ միջանցքի), երեսուն տարի առաջ ազատագրված մյուս տարածքները, վրադիր էլ նախատեսել տրանսդորսային անցուդի Ադրբեջանից Նախիջեւան, այդ թվում՝ Հայաստանի տարածքով, նույնիսկ անեմալեզիոն, ոչ հայրենաստեր հայր վաս երազում անգամ չէր դատելեացնի:

Ռուս խաղաղադատահների առկայութեան մէջ առաջիկա հինգ տարում Արցախում որոշ փորձագէտներ անվասնզութեան ինչ՝ որ երաժխիք, այդ, տեսնում են, մյուսները մեր մտեականութեանը դրա մէջ հարվածող բան են նկատում: Շահ վերլուծաբաններ են դիտարկում, որ Ռուսաստանն ուղղակի Հարավային Կովկաս է վերադարձել խաղաղադատահների ձեւաչափով, իր ցահը սղասարկելով, փորձելով այդդես կանգնեցնել Թուրքիայի առաջ-խաղացումը մեր տարածաշրջանում, նրա ծավալադատեսական նկրտումները: Սակայն դա տեղի է ունեցել հայ զինվորի արյան ու մեր տարածային կորուսների հաշվին՝ Ռուսաստանն իր ցահը սղասարկելիս էլի վճարել է մեր տարածներով ու մեր զինվորի արյամբ, ինչո՞ւն հարյուր տարի առաջ:

Ինչ է հետեւելու այս բոլորին: Ընդդիմութիւնը, նույնիսկ իժխանամեք մարդիկ անհամաձայն են այս հայաարարութեան դրույթների մեք մասին, Տասնյոթի ձեւաչափը հախտում ցույցեր է անում՝ դատահնջելով վարչադէպի իրաժարականը: Այդ բողոքի գործողութիւնները մէք լալն այն է, որ Ռուսաստանն ու աւելաւորը տեսնում է՝ հայերը համաձայն չեն այս դատաարկած մոր իրավիճակի եւ հայրենիքի կորուսի հեք, ու միգուցե դա թույլ կտա հետագայում օկուպաներ մսցնել իրադարարի հիմք հանդիսացող եռակողմ հայաարարութեան հիման վրա կազմվելիք համաձայնագրում, եւ իրաժարվել հայաարարութիւնը խնդրի խորային լուծման հիմք տեսնելուց: Իժխանութիւնը ռեդրեփով Բայրէրի է դիմել՝ ձերբակալելով բողոքող Բաղդախանի ուժերի դէկավարներին ու անդաներին, որը մեր կարծիքով դեմերի մեք մասի դեմում անընդունելի է:

Մեր խնդիրը չհամարելով իժխանութեան հեքացմանը նոյաստելը կամ ընդդիմութեանն իժխանութեան բերելը՝ մէք ալելի մէք է հետաքրքիր այս իրավիճակից իրատեսական ելքեր փնտրելու խնդիրը, Բանի որ իրականում, մեմք ցատ ժամանակ չունենք, մինչեւ կիրակի զինուժը մէք է դուրս գա Արցախի տարբեր հատվածները: Հադրութի ու Զելքաճարի բնակիչներն իրենց զույգով, ունեցվածքով հերթ են կանգնել Հայաստանի սահմանին՝ որ

Հայաստան անցնեն, ու մեք, ցավալի, անմախադետ փախեփախ է Արցախից:

Միանգամից ասեմք, որ մեք համար այս դատին բացառականութեան ուրեւէ մարդու, դէկավարի, ընդդիմադիր եւ իժխանական գործիչների ճակատագիրը դարձադես չի հետաքրքրում՝ համեմատ հայրենք կորցնելու իրատար օրակարգի հեք, կարեւորն այս դատին ելքի որոնումն է՝ եռակողմ հայաարար-գիրը չեղարկելու կամ նրա կեքերի մեք մասը չիրականացնելու հնարավորութիւնները զսնելու:

Եթե դրա համար մէք է վարչադէպի իրաժարականը, նա ինքը մէք է դա գիտակցի, Բանի որ դա հնարավորութիւն կտա փոխել բանակցողին, ժամանակ ցահել ու մոր բանակցողի կողմից չհամաձայնել ցատ դրույթների՝ ամբիցիայի խնդիր չէ, սխալն ուղղելու հնարավորութիւն տեսնելու խնդիր է: Այնդատ որ՝ մեմք ընդդիմութեան կողմից վարչադէպի իրաժարականի դատահնջը զուս այս դատամասիկ տեսնելուինց ենք դիտարկում, անկախ այն հանգամանքից, որ նրա թիմակիցների մի մասն էլ դավաճանված են զգում իրենց նրա կողմից, իրենցից գաղտնի այսօրիսի հայաարարութիւն ստորագրելու համար, ու անկախ այն բանից, որ վարչադէպն իր ամեմաթարմ ուղերձում էլի արդարանում էր, թէ չի վստանել մեր 25 հազար զինվորներին ու դրա համար է ստորագրել այդդիսի փաստաթուղթ: Բայց ինքը մէք է հասկանա, որ նույնիսկ եթե ամեմաճեմարիտ բաներն ասի՝ նրան հիմա չեն լսում, նրա ուղերձներն արդեն ֆիզիկական ցավ են դատաճարում մարդկանց: Վարչադէպն անընդհատ արդարանում է՝ ուղերձ-ուղերձի հետեւից, մեք ստեղծված ռազմական անմատաս վիճակը՝ բազմազուլիս թեմամու հեք դայարում, խոսում դասալիքներից եւ սահմանի անդատեսղան մնալուց, մեղադնելով իրենց ողջ ներուժն ու կյանքը դրած զինվորականութեանը, հակասելով այլ վկայութիւնների: Բայց ռեւէ խոսք ինչ-որ դատից արդեն արժեգրվում է, ինչո՞ւն ասացի՝ հիմա ալելի կարեւոր են ոչ թէ

այդ բացատրութիւնները, այլ ելքի որոնումը:

Մեմք ժամանակ ենք կորցնում: Հայաստանից եւ Արցախից չի նկատվում մի ձեւալորված միտանական տեսակեք, որով անհամաձայնութիւն հայսնակի եռակողմ հայաարարութեանը: Իսկ դրա հնարավորութիւնը, ըստ ցատ փորձագէտների կա: Նախ՝ դա ոչ միջդեսական, ոչ միջազգային համաձայնագիր է, որի կեքերը դատարար չենք կատարել: Հադարարի այս հայաարարութիւնը Միմակի խնդրի ձեւաչափով չի անցել՝ հանգիտ կարելի է դիմել այդ ձեւաչափին ու աջակցութիւն ստանալ՝ կամ դա չեղարկելու, կամ նրա անընդունելի կեքերը վերանայելու առումով, երբ համաձայնագրի շուրջ կբանակցենք: Իսկ որ ՌԴ արագործմախարար **Սեդրէյ Լավրովը** երեկ ասում էր, թէ վերահսկողութեան մեքանիզմներն այս հայաարարութեամբ բարձր մակարդակի վրա են՝ հարցնեմք, ո՞ր վերահսկողութիւնը, որ թուրքերն էլ են մասնակից միտանական արդրեքանական վերահսկողական կեքերն ստեղծելու գործին: Սա հեքն այն կեքն է, որին ոչ էր ասում Միմակի խումբը, համանախաղադատահներ ԱՄՆ-ն ու Ֆրանսիան: Մյուս կողմից՝ ռուս խաղաղադատահներն արդեն Հադրութ են մեք, եւ ինչո՞ւն ասում է ռուս վերլուծաբան **Սանիալով Տարասովը**՝ դատարարել եւ, գնացնք արդեն գնացել է, Լավրովն էլ խոսում է արդրեքանակի փախստականների վերադարձից: Մերմք չոքեք է դուրս գամ Արցախից՝ ոչ մեր զինուժը, ոչ հանձնված տարածքների բնակիչները (եթե մնացել են): Թանկագին ժամանակ ենք կորցնում՝ մեր հսակ հակաբայելն անելու, ուրախանալով, որ ԱՄՆ-ը խոսում է հայաարարութեան տեսնը ֆնարկելուց, Ֆրանսիան՝ հադրեքանակի իրավունքներից: Ռ՛ր է մեր այն ներուժը, որը հիմա միտի հսակ Բայրէրով կոնկրեք գործողութիւններ անեք՝ դիրում զոհված զինվորին արժանի լինելով, ու ոչ թէ գորգորգով ժամալաճառ լինեք, երբ Շուշիում այս դատին արդեն նամազ է ոռնում:

ԵՐԿԱՆԴ ԱԶՍՏՅԱԼ

ՊԵՏՐՈՍ, ԱՄՆ

Երեւոյի օրը հայերն արթնացան ծանր ւրեւոյի ՝ սեւեռնով մղձաձկանաձայն սցենար Լեւոնային Ղարաբաղում ՝ նոր օրվա լույսի ներքո: Եթէ արդյունքը դրական լինէր, 44 օր հեռուամարտերում թափված արյունը եւ երիտասարդ կյանքերի կորուստը ինչ-որ սեղ արդարացված կլինէին: Փոխարէնը՝ եռակողմ խաղաղութեան համաձայնագիրը, որը կնքվել է 2020 թվականի նոյեմբերի 10-ին, Տիրահոջակ սաղանագիր կոչուած գոհված հեռուների գերեզմանաբարերի վրա:

Այս աղետը երկար էր ճանադարհ անցել: Երբ թափեալ հեղափոխությունը սեղի ունեցավ 2018-ին, այն ուներ գրավիչ մեկ մոլորակ ՝ կոռուպցիայից ազատվելու: Սա գրավեց զանգվածների երեւակայությունը, հասկադես երբ հեղափոխության առաջնորդ Նիկոլ Փաշինյանը հասարակությանը հավաստեց, որ չունի արտաքին քաղաքական ծրագիր. եւ որ բարեկամ երկրների հետ հարաբերությունները կդադարանային:

Բայց երբ «Իմ քայլը» կուսակցության անդամները գրավեցին նախարարական դաշտը ներքին ու խորհրդարանի աթոռները, իրադարձություններն այլ ուղղություն ստացան: Խորհրդարանի անդամներ, ինչդիպիք եւ Դանիլ Իոնիսյանը, Արման Բաբաջանյանը եւ Ալեն Սիմոնյանը, սրանք ընդամենը մի քանիսն են՝ սկսեցին զբաղվել հակառուսական հռետտաբանությամբ: Սրանք դադարեցին էին, որ Մոսկվան հավասարե հավասար խոսի Երեւանի հետ, կարծես թէ Երեւանի քաղաքական ազդեցությունը աշխարհում համադասասխանում է Մոսկվայի ազդեցությանը:

Քաղաքականության այս փոփոխությունը միանգամայն վրդովեցրեց Կրեմլին, որը դժկամությամբ էր դիտում, թէ ինչդիպիք եւ վերադարձնէր հասցվում Հայաստանում իր բարեկամներին, ինչդիպիք եւ նախկին նախագահ Ռոբերտ Զոհարյանը եւ գեներալ Յուրի Խաչատրյանը: Վերջինիս աշխատանքից հեռացնելը եւ ազատագրվումը հասկադես ցնցող էր, քանի որ նա զբաղեցնում էր Հավակական անվանագրության դայմանագիր կազմակերպության գլխավոր քարտուղարի հեղինակավոր դաշտում: Քաղաքական առումով այդ քայլը աղետալի էր եւ թանկ ցնեց Հայաստանի վրա:

Թուրքիայի նախագահ Ռեջեփ Թայիփ Էրդողանն անմիջադես սեսավ, որ Հայաստանի եւ Ռուսաստանի միջեւ աճում է օտարացումը: Եթէ հայերը թերագնահատեն Էրդողանի քաղաքական ու դիվանագիտական խորամանկությունը, ինքնախաբեության մեջ կլինեն: Թուրքիայի համար հեժ էր եզրակացնել, որ երկու նախկին մեծավոր դաշնակիցների միջեւ սարաձայնությունների խորացման դայմաններում Մոսկվան հավելյալ քայլ չի կատարի դաշտանելու Հայաստանը:

Մոսկվան իր դժգոհության բազմաթիվ նշանները ցույց սվեց, բայց եթէ Հայաստանի կառավարությունը դրանք ձիւտ հասկացավ, ադա փակեց աչքերը: Հայերը անսեսեցին նախագրուտական նշանները: Դրանք համադասասխանում էին Ադրբեջանի նախագահ Իլհամ Ալիեւի առավելադաշտական նկրտումներին, որն ամեն ինչ ցանկանում է եւ ոչինչ չի սալիս իր սեփական մափսիմալիսական դիրքորոտմամբ:

Հետադարձ հայացքով դասելով, հայկական ուժերի կողմից որդես անվանագրության գոտի գրավված յոթ քաղանները կարող էին աշտանադասվորեն հանձնվել եւ այսօր չստատել անվերադարհ եւ անդադարի հանձնում ստորագրելուն: Ավելի վաղ զիջումներ կարելի էր անել այն երաշխիքների դիմաց, որ զիջված սարաձիւները ադառազմականացվեն: Այսօր

Հայաստանն ու Արցախը նման դադանջներ ներկայացնելու սեղ չունեն այլևս:

Այս հողավաժի հեղինակը վաղ փուլում երեւակեց ռուտ-թուրական հարաբերություններում քաղաքական փոխգործակցության եւ ուժերի խաղի օրինադասվությունը եւ ազդարարեց, որ այս մողելը կարող է սարաձիւել նաեւ Կովկասում: Այսդիպիք, Թուրքիան, իր նախահարձակողական դիրքորոտմամբ, փաստացի վիճակներ է ստեղծում սեղում, եւ Ռուսաստանը, ի վերջո, համաձայնվում է դրանց: Դա սեղի ունեցավ Սիրիայում, Լիբիայում եւ այսօր՝ Արցախում: Ռուսաստանը հակադարձել է Թուրքիային այս բոլոր ճակատներում, բայց միտ խուսափել լայնամաստար դաշտարաժի մեջ ընկնելուց, քանի որ դա կնշանակեր բախվել ՆԱՏՕ-ի ամբողջ դաշտին ուժերին:

Էրդողանը կարող է բանս նստեցնել այնքան լրագրողի, որքան ցանկանում է, սդանել այնքան հակառակորդի, որքան

վին գործարք կնքել Ադրբեջանի նախագահ Իլհամ Ալիեւի հետ, մանավանդ որ հայերը քաղաքականադես անդեժ էին դարձել Մոսկվայի համար:

Նոյեմբերի 10-ին ստորագրված փաստաթղթում Ղարաբաղում թուրական խաղաղադարհ ուժերի մասին հիշատակություն չկա ռուսական ուժերի հետ միասին: Ալիեւը ողորում է, որ Թուրքիան նույնդես խաղաղադարհ ռեժիմի մասնակից է, բայց դրա համար ոչ մի ադադուց չի ներկայացրել: Ռուսները գոհացրեցին թուր-ադրբեջանական սանդեղը Հայաստանի հաշտին, ձիւտ այնդես, ինչդիպիք արեցին, երբ 1921-ի հոկտեմբերին ստորագրեցին Կարսի խաղաղության դայմանագիրը, որով որոշվեց Հայաստանի սահմանը Թուրքիայի հետ: Այնուհետեւ Մոսկվան Աթաթուրքի հետ բարեկամության հաշտին զիջեց Թուրքիային Հայաստանի սարաձիւ:

Յուրաքանչյուր հայի համար ցավ է կարդալ համաձայնագրի ամբողջ սեփ

Ղարաբաղյան դաշտարաժը ավարսվեց երազանքների փուլոզմամբ

ցանկանում է, այնդես եւ սդանալ հարեաններին: Նա իր արեւնայան դաշնակիցներից ադատակ չի ստանա մինչեւ այն ժամանակ, քանի դեռ գործելակերողը համահունչ է Ռուսաստանը գադելու Արեւմուտքի գրքալ ծրագրին: Մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության եւ արդարադատության վերաբերյալ որեւէ հռետտաբանություն կվերանա, եւ Էրդողանը քաղաքայակ է այս փաստին եւ, համադասասխանաբար, զարգացնում է իր քաղաքականությունը: Այս անգամ Թուրքիայի մուտքը Կովկաս մասամբ հաջողվեց: Նախ Անկարան ձգտում էր քվարկելու իրավունք ունենալ Ղարաբաղյան հիմնախնդրի կարգավորման հարցում Եվրոդայի անվանագրության եւ համագործակցության կազմակերպության (ԵԱՀԿ) Սինկի խմբի համանախագահների հետ միասին, բայց դա մերժվեց: Դրանից հետո նա կոչ արեց Մոսկվային քաղանցել ԵԱՀԿ ձեւաչափը եւ գործարք կնքել երկու մայրաքաղաքների միջեւ: Այս առաջարկը նույնդես ձախողվեց:

այն: Մեկ այլ բազմություն քարձիւց դեղի խորհրդարան՝ վնասներ դաշտանելով: Կարելի էր լսել հակասական կարգախոսներ. Ոմանք մեղադրում էին Փաշինյանին, ոմանք էլ մեղադրում էին իրն ռեժիմին անկառաւարելի եւ անկայուն իրավիճակ ստեղծելու մեջ: Այն փաստը, որ խորհրդարանի խոսնակ Արարատ Սիրոյանը, որ թափեալ հեղափոխության կազմակերպիչներից մեկն է, սարվել է հիվանդանոց, խոսում է այն մասին, թէ որքան թավիտ է մնացել 2018-ի հեղափոխությունից:

Փաշինյանի դաշտանկության եւ անցումային կոալիցիոն կառավարության ձեւավորման կոչեր կան, բայց դաշտանավորների մի մասը չի կարողանում կամ չի ուզում մուտք գործել քեմք արատարգ միտ անցկացնելու համար:

Փաշինյանի «Իմ քայլը» կուսակցության հինգ անդամներ հրաժարական սվեցին ՝ վախենալով արժանաւալ Սիրոյանի ճակատագրին: Ստեղծվել է վսանգավոր իրավիճակ. ոչ միայն կորցվեց Ղարաբաղը, այլ կարծես թէ Հայաստանի ճակատագիրը նույնդես վնասված է անվերադարձ: Քանի որ Ղարաբաղի դաշտանության բանակը սարհանվում է Շուշիից, եւ նրան փոխարինելու եւ խաղաղադարհ ուժերը, զինվորների ջոկատները հրաժարվեցին կատարել հրամանները եւ մնում են իրենց դիրքերում: Սա հիտեցնում է դաշտական նախադեղը, երբ բոլեւիկները 1920-ին գրավեցին Հայաստանը եւ մտադիր էին Սյունիքը զիջել Ադրբեջանին, Գարեգին Նժդեղը հրաժարվեց թողնել իր դիրքը, եւ դրա քնորհիվ սարաձաշտանը մնաց Հայաստանի անբաժանելի մասը:

Փաշինյանը իշտանության գալով ՝ ժողովրդին խոստացավ, որ իր կողմից կնքված որեւէ դայմանագրի կախված կլինի ժողովրդի կամից: Նա հայտարարել էր, որ կիրավորի ժողովրդին Երեւանի գլխավոր հրադարակ եւ կխնդրի նրա համաձայնությունը:

Նախորդ օրը բազմությունը հեղեղել էր Երեւանի կենտրոնական հրադարակը, բայց Փաշինյանը ոչ մի սեղ չէր երեւում:

Անգլերենից քարզմանեց ԱՄՆ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆԷ (Armenian Mirror-Spectator)

Հայաստանը բախվեց իրավիճակին, որը նման էր 1992-1993 թվականների կացության, երբ նախագահ Լեւոն ՏերՊետրոսյանը որդեգրեց «երրորդ ուժի բացառումը» քաղաքականություն, որ նշանակում էր, որ Հայաստանը կարող էր կողմնորոտվել Թուրքիայի հետ ՝ հրաժարվելով Ռուսաստանից: Այդ ժամանակ Մոսկվան օգնեց Ադրբեջանին նվաճել Ղարաբաղի երկու երրորդը: Հետագայում Հայաստանը փոխեց իր ուղին՝ վեց հազար գոհ սալուց հետո: Սրբագրումի դարընթացին հարմարվելուց հետո Ռուսաստանը անվանագրության նկատառումներից ելնելով օգնեց Հայաստանին վերստին գրավելու Ղարաբաղը եւ յոթ լրացուցիչ քաղաններ: Այսդիպիք, 1994-ի մայիսին ձեռք բերվեց հրադարարի վերաբերյալ բարեմդատու համաձայնագիր, որը սեսեց մինչեւ ընթացիկ դաշտարաժը: Այս անգամ Հայաստանի վարչադես Նիկոլ Փաշինյանը անսարբեր մնաց Մոսկվայի կոչերին: Այդ դաշտանով Հայաստանը սիդոված էր համակերպվել այս դաշտության հետ:

Մոսկվան հասկացավ, որ Ադրբեջանը ձեռքից սայթափում է ու թեփում դեղի Թուրքիան: Ուտի որոշվեց հայերի հաշտ

ը, քանի որ այդ փաստաթղթը նշանակում է դաշտական սարողությամբ անձնատություն: Այն կարելի է համեմատել միջմադարյան Հայաստանի մայրաքաղաք Անիի անկման հետ 13-րդ դարի մոնղոլական արաւամքների, 1918-ի փետրվարին Կարսի բերող հանձնելու եւ 1921-ին Ֆրանսիան Կիլիկիան Աթաթուրքին նվիրելու հետ: Երեք դեղում հայերին հաջողվեց կուլ սալ միայն դառը դեղադատ: Նոյեմբերի 10-ին ստորագրված փաստաթղթը Ադրբեջանին սալիս է ամեն ինչ, որ ուզում էր վերջինը, եւ ավելին՝ ներադալ ռազմավարական միջանցք Մեղրիով, որը կկադի Ադրբեջանը Նախիջեւանի էսկլավի հետ: Ղարաբաղից մնաց 2500 քառակուսի կիլոմետր սարաձիւ, ինչը նախնական սարաձիւ գրեթե կեսն է: Առաւելի ցավալիւն այն է, որ անկլավի կարավիճակի մասին խոսք անգամ չկա:

Կարգավիճակի հարցում լուրությունը նշանակում է, որ նա ընկնելու է Ադրբեջանի արյունարբու իշտանության լժի սակ, իսկ Բաբուն նրան կտրամադրի այն, ինչը նա անվանում է «ինքնավարության բարձրագույն մակարդակ»:

30 սարվա հոդարտ անկախությունից հետո ո՞ր հայը միամիտ կլինի այնքան, որ ադրի Ադրբեջանի իշտանության սակ:

ՀԱԿՈՒ ՉԱԲՐՅԱԼ

Թուրքագետ

Նոյեմբերի 10-ի հայտարարությանը ՌԳ նախագահ Պուսինը ֆաղափականապես փրկեց թուրք-ադրբեջանական հրոսակին

1920-ին բողոքական Ռուսաստանն էլ վերահաս պարսությունից փրկել էր ֆեոդալականներին

Թեև նոյեմբերի 10-ին Պուսի-նի նախաձեռնած եռակողմ հայտարարությունն առայժմ դադարեցրել է ռազմական գործողությունները դարաբաղյան հակամարտության գոտում, սակայն այս փաստաթուղթը Շուշիի գլխավորությամբ Ադրբեջանը, Զարվաճառը եւ Լաչինը Ադրբեջանին հանձնելուց զատ, ոչ այնքան հարցեր է լուծում, որքան առաջացնում է հարցականներ: Դրանց մեջ, թերեւ, կարեւորագույնը արցախահայերի կյանքի ապահովությունն է, անկախ Իլ-հան Ալիեւի երաժիշխներից, որը դառնալու է ընթացում ամենեւին չի թափանցում արցախահայությանը բնաջնջելու իր նկրտումը, անխնայ ավերել է Արցախի գյուղերն ու ֆաղափները, սղանել ավելի քան 60 խաղաղ բնակիչ, այն էլ ժնեյան կոնվեցիայով արգելված կասեսային եւ ֆոսֆորային ռումբերով:

Հասկանալի է, որ այս չարագործությունների համար ոչ Պուսինը, ոչ էլ ՌԴ արտգործնախարար **Սերգեյ Լավրովը** նույնիսկ հարկ չհամարեցին գեթ մեկ անգամ դասադարձել Իլ-հանին: Նրանք նույնիսկ չեն դասադարձել ռուսական ուղղաթիռի խոցումը Նախիջեւանից, որը երկու ռուս օդաչուի սղանության դասադարձում դարձավ: Գալով թուրքիայի նախագահ Ռեջեփ Թայիփ Էրդողանին, նա Ադրբեջանին Արցախի դեմ դասադարձի հրահրելուց, հակամարտության գոտի ահաբեկիչ վարձկաններ շեղակայելուց, սրանց շարքը ռազմական գործողությունների ողջ ընթացում մեծապես համալրելուց զատ, ադրբեջանական բանակն էլ համալրեց թուրքական հասուկ ջոկատայիններով, որ դրա ղեկավարումը հանձնի թուրք հրամանատարներին:

Պուսինն ու Լավրովը երբ ֆարլոթյալմբ Երջանցեցին նաեւ այս ամենը, առանց դասադարձելու, Էրդողանը, զգալով, որ խրախուսվում է, սկսեց բացեիբաց հայտարարել «1915-ին կիսաթողած գործը Հայաստանում ավարտին հասցնելու» իր մտադրության մասին: Յեղասպանության ֆարդումը, ըստ ՄԱԿ-ի «Յեղասպանությունների կանխարգելման եւ դասադարձման» կոնվենցիայի, հանցագործություն է մարդկության դեմ: Էրդողանը, սակայն, ոչ թե ֆարդում, այլ դրա իրագործման դասադարձում էր հայտարարում, ընդ որում՝ Ռուսաստանի ռազմավարական դաճակից Հայաստանում:

Մինչ Էրդողանը ցեղասպանության սղառնալիքի սակ էր դնում Հայաստանին, հանկարծ **Պուսինը** հոկտեմբերի 22-ին «Վալդայ» ակումբում Էրդողանին հռչակեց «լավագույն ընկեր», դասադարձեցնելով, թե «նրա հետ բոլոր հարցերը հնարավոր է լինում կարգավորել արագ եւ արդյունավետ, ի սարբերություն օրինակ Եվրոպայի»: Դա ՌԴ նախագահին ակամա դարձրեց Էրդողանի հանցակիցը: Այնուհետեւ Պուսինը խոսեց դարաբաղյան հակամարտու-

թյան խաղաղ կարգավորման բանակցություններին Թուրքիային ներգրավելու անհրաժեշտության մասին, ընդառաջելով Էրդողանին, որքան էլ դրանք միջազգայնորեն ծավալվել են ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի եռամսխազապահող երկրների իրավասության սակ:

Զանի որ Պուսինը չի ասել, ուսի չգիտեմ «1915-ին կիսաթողած գործը Հայաստանում ավարտին հասցնելու» դասկանում է Էրդողանի հետ «արագ եւ արդյունավետ կարգավորող» հարցերի թվին, թե ոչ: Բայց որ նա հոկտեմբերի 29-ին ՎՏԲ կադրային ներդրումային ֆոնդում, «INTERFAX.RU»-ի վկայությամբ, Լեռնային Ղարաբաղը համարեց «բուն ադրբեջանական սարած», ընդգծելով, թե Ադրբեջանը իրավունք ունի վերադարձնելու իր սարածները, ակնհայտ է: Գուցե դրա համար, որ մինչեւ նախորդ դարի 30-ական թթ. սկիզբները հազար դարում հազիվ մարդասղան դարձած ադրբեջանցի հրոսակին եվրոպական մեծ տերությունների ղեկավարներն ու զինակազմներ, ինչպես օրինակ Ուկրաինայի Զերչինյու կամ «Կադուս գրի» համահեղինակ Ջեյմս Բրայսը, կոչել են Կովկասի թաթարներ, որովհետեւ հրոսակն այդ ժամանակ եթոնոսի չունենալու դասադարձում դեռ ադրբեջանցի չէր կոչվում:

Շնորհիվ ԽՍՀՄ-ի «ժողովուրդի» կերպարանը ընդունած այս հրոսակի մասին արտահայտվելու, դրան Կովկասի թաթարներ են անվանվանել նաեւ բոլշեւիկյան հեղափոխության առաջնորդները Լեւինին գլխավորությամբ: Այսինքն, որպեսզի Ղարաբաղը համարվի բուն ադրբեջանական սարած, աշխարհի երեսին գոնե ադրբեջանցի ղեկավարներ, այնինչ ընդամենը եղել են Կովկասի թաթարներ: Պուսինը հազիվ թե չի մանար այս ամենի մասին: Նա, դարգադեւ, Արցախը բուն ադրբեջանական սարած էր համարում, որ Ադրբեջանի գերիշխանությանը հանձնելու հնարավորություն ստանա, որը նա ստացավ նոյեմբերի 10-ի փաստաթղթով:

Ի դեմք՝ Արցախի հանձնումն Ադրբեջանի գերիշխանության, որպես նախադրյալ, Թուրքիան դիվանագիտական հարաբերությունների հաստատման համար դեռեւս 1991-ին էր առաջադրել Հայաստանին: Այսինքն, որքան էլ երկրում փոխվեն իշխանությունները, թուրք ղեկավարների թեմանամը հայերի եւ Հայաստանի նկատմամբ մնացել է անփոփոխ: Հետեւաբար թեմանամի առումով նախորդներն Էրդողանից առանձնապես չեն սարբերել, չհաճված սանձարձակությունը: Դա միանգամայն վերաբերում է նաեւ «Ադր-

բեջանի գրավյալ սարածներից Հայաստանի եւ հայկական գործերի լիակատար դուրսբերմանը», դարաբաղյան հիմնահարցի խաղաղ կարգավորման բանակցություններին Թուրքիայի մասնակցությանը, Նախիջեւանից Մեդրիի սարածով Ադրբեջանի հետ Թուրքիայի ցամաքային կադրն ապահովելու Էրդողանի առաջադրանքներին:

Թերեւս թուրքական այս թեմանամն էր դասադարձ, որ Թուրքիայի ղեկավարները, անկախ միջազգային ջանքերից, մեծապես ձախողեցրել են հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորման անխափ բոլոր նախաձեռնությունները: Համեմայն դեմքս, 1993-ի ապրիլին Շուշիի ազատագրումից եւ Լաչինի միջանցի բացումից հետո, երբ հայ ազատամարտիկները շարժվել էին Ֆիզուլի, նախագահ **Թուրգուլ օզալը**, հանդես գալով «հայերի առաջխաղացումը թուրքական ռազմական ուժերով կասեցնելու» հայտարարությամբ, միաժամանակ ակնարկել էր Հայոց ցեղասպանության մասին եւ ասել. «Հայերը դասեր չեն ֆողել Անասոլիայում կրած փորձությունից»: Նրա ռազմատեւ հայտարարությունների հիման վրա Անկարայի դաճակական Երջանակները ֆնմարկել էին Հայաստանի հանդեմ «Կորուստային սարբերակի» կիրառման հարցը, որը ենթադրում էր հանկարծակի հարձակում եւ Հայաստանի արագ գրավում: Նույն թվին Ջախ ժողովրդավարական կուսակցության նախագահ **Բյուլեն Եջեիթը** Մեջլիսի ամբիոնից Մեդրիին զեմի ուժով գրավելու դաճակը էր ներկայացրել թուրքական կառավարությանը: Մինչ այդ, 1992 թ. մարտին «Մայր հայրենի» կուսակցության նախագահ **Մետուք Յըլմազը** նշել էր, որ Թուրքիան միջազգային համաձայնագրերից բխող իրավունքներ ունի, առանց Թուրքիայի համաձայնության չի կարող փոփոխության ենթարկվել Ադրբեջանի կարգավիճակը:

Էրդողանի նախորդների մեծ անբարավանությամբ, թերեւս, առանձնանում է **Սուլեյման Դեմիրելը**: Նա, նկատի ունենալով Եվրոմիության սրամարած հացահատիկի Թուրքիայի սարածով փոխադրումը Հայաստան, 1993-ին լյսիաբար հայտարարել էր. «Իրենց կերակրող ձեռքն են կծում: Աղերախիսն հաց չեն սալիս, անձեւոս օրերին նրանց ջուրն անգամ ակիսու է»: Ընդ որում Հայաստանը հացահատիկի փոխադրման դիմաց թուրքական իշխանություններին վճարել էր 300 հազար դոլար: Մեկ սարի առաջ, նույն Դեմիրելը վարչադատի կարգավիճակով «անիծյալ սեղ» էր անվանել Հայաստանը, այն էլ Թեհրանում: Հասկանալի է, որ մոլի դանթուրիս **Յուսուֆ Ալչուրան** էլ 1920 թ. հունվարի 29-ին Սամբուլի համալսարանի ամբիոնից Հայաստանը ոչնչացնելու կոչով դիմել էր ներկաներին, թե Դաճակիցները ուզում են նրան իբրեւ թուրք կանգնեցնել Անասոլիայի եւ Կովկասի թրոսային միջուկ:

Գալով Մուսաֆա Քեմալին, աղա նա ուղիղ 100 սարի առաջ, 1920 թ. նոյեմբերին բոլշեւիկյան Ռուսաստանից ստացած զեմի, զինամթերի եւ 10 մլն ռուբլու դիմաց՝ ոսկով, շնորհակալական հեռագիր էր հղել Լեւինին: Ոգեւորված Ռուսաստանի ազակցությամբ, **Մուսաֆա Քեմալը**, որ դեռ Աթաթուրք չէր դարձել, Ալեքսանդրապոլի վրա շարժվող Ջալալի վարաբեկիչին հրամայել էր. «Բարոյադեւ եւ ֆիզիկադեւ ոչնչացնել Հայաստանը»: Որքան էլ բոլշեւիկները Մուսաֆա Քեմալին փրկելին վերահաս դասությունից, այնուամենայնիվ նրան, ինչպես Պուսինը Էրդողանին, «լավագույն ընկեր» չհռչակեցին, ոչ էլ սուրբ սվեցին վերջինի նկրտումներին:

«Լավագույն ընկեր» դեռ մի կողմ, ՌԴ նախագահը դասադարձի 44 օրերի ընթացում «արցախահայերին բնաջնջելու» կարգախոսով առաջնորդող Ալիեւին ընդառաջել, իսկ «1915-

ին կիսաթողած գործը ավարտին հասնելու» նդասակ հեճադող Էրդողանի հետ սերտերն համագործակցել է, նույնիսկ դասադարձություն է հայտել, որ ներգրավի դարաբաղյան հիմնահարցի խաղաղ կարգավորման բանակցություններում: «Մեկ ազգի երկու դեճություն» կարգախոսը ինքնին, Էրդողանին արդեն կողմնակալ է դարձնում: Էլ չենք խոսում հակամարտության գոտի նրա տեղափոխած ահաբեկիչ վարձկանների, ռազմական գործողությունների դադարեցումը համառորեն մերժելու դրսեւորումների մասին: Էլ ինչ դեմ է աներ Էրդողանը, որ դեռ չի հասցրել անել, որպեսզի բացառվի բանակցային գործընթացին նրա մասնակցությունը: Եթե Պուսինը մտածում է Էրդողանի ազակցությամբ ԱՄՆ-ին ու Ֆրանսիային դուրս մղել Մինսկի գործընթացից, աղա վերջիններս դա նրան թույլ չեն տա, որովհետեւ խնդիր ոչ միայն արցախահայությունն է, այլեւ համաճարադատությունն ու հեղինակությունը, որոնք արդեն սկսել են վիճարկել Պուսինի միանձնյա որոշումով ստորագրված նոյեմբերի 10-ի հայտարարության նդասակահամարությունը:

Եռակողմ այս փաստաթուղթն ավելի քան վիճարկելի դեմ է լինի դասադարձի հետեւանով Հայաստան աղաստանած արցախահայերի անվճարության առումով: Ակնհայտ է, որ Շուշիից աղաստանածներն այլեւս չեն վերադառնա հայրենի ֆաղափ: Սեփանակերից, Հադրուից եւ այլ ֆաղափներից աղաստանածներն էլ Իլիհանին չեն հավասում, ուր մնաց հավասան հայաճարտության անասնական բնագործ սառադող այս ստահակի անվճարության երաժիշխներին: Ինչ վերաբերում է ռուս խաղաղադահներին, հարկ է նշել, որ 1988-90 թթ. հայերի զանգվածային բռնաբարություններով եւ ողջակիզումներով ուղեկցվող Սոււզայիթի, Բալիլի, Գանձակի, Մարաղայի, Շահունյայի եւ Գեւաճեմի հայկական ջարդերն ադրբեջանցի հրոսակը իրագործել է խորհրդային բանակի ռուս զինվորների աջի առջեւ:

Հարադարձ չեն հաստատում հայաճարտ ստահակներից մեկին ջախջախումից փրկելու, վերածելով նրա դասությունը հաղթանակի, իսկ մյուսի հետ համագործակցությունը շարունակելու համար: Եթե նույնիսկ հաստատվի, միեւնույն է՝ դա խաղաղություն չի բերի, առավելագույնս կհիմնավորի ռուսական «ասա ով է ընկեր, ասեմ՝ դու ով ես» ասույթի ճեմարճարտությունը հաստատողի համար:

ԱՐԾՎԻ ԲԱՆԶԻՆՅԱԼ

Ալեն-Պարզե Նավառա-Նավասարդյանը ծնվել է Փարիզում, բնակվում է ժնեում: Ուսանել է Սորբոնի համալսարանում եւ Նյու Յորքի Զոլոնթիա համալսարանում. արվեստի դասնության դոկտոր է, սոցիոլոգիական գիտությունների թեկնածու Իսպիայում եւ Միացյալ Նահանգներում, «Գիտելիի հրավեր» ընկերակցության փոխնախագահը եւ «Չայսսարս» հասարակական կազմակերպության հիմնադիր նախագահը: Նա ակտիվ կառուցող է Գայասանի իր գործընկերների հետ, նախաձեռնում է սարքեր սոցիալական եւ մշակութային նախագծեր...

-Ալեն, քո երկակի անունն ու ազգանունը հուշում է քո դասկանելիությունը երկու ժողովուրդների եւ մշակույթների՝ արեւմտյան եւ հայկական: Ինչպե՞ս է այս համադրությունը ազդում քեզ վրա՝ որդես մասնագետի եւ անձի:

-Իրոք, ես խառն ընթացիկ եմ. իսլամ-ամերիկացի հայր՝ իսլամական եւ մաթեմատիկական ծագմամբ ու հայուհի մայր: Ինձ դաստիարակել են իմ մայրական տանում ու դպրոցում, ուստի հայ մշակույթը եղել է իմ մանկության եւ դասանելիության, անգամ չափահասության ուսման հիմնում: Այնուամենայնիվ, ես ստիպված էի մշակել իմ մանկության ռազմավարություն, որպեսզի չհրաժարվեմ մորս մշակույթից (բանավոր լեզու, հայկական դրոշմ հաճախելը եւ այլն): Սա ցածր կրթության շնորհիվ իմ հայկական իմաստները երբեք չի եղել սարանջատման վրա հիմնված սկզբունքային իմաստներ: Ես երբեք ստիպված չեմ եղել ընտրություն կատարել սարքեր դասկանելիության զգացումների միջեւ: Այնպես էր, որ իմ մանկությունը եւ կառուցվում: Կար օրվեկիսով, բայց նաեւ սուբյեկտիվ իմաստներ: Եվ սա տանիքի ու դպրոցի մեծ նվերն էր ինձ՝ իմ մանկության զգացողության ազատություն, իսկ հավասարությունը հայկական իմաստները իմ իսկ ընտրությունն է:

Այս ընտրության մեջ կա կամավոր մի հարթություն՝ ոչ միայն կոլեկտիվ դասկանելիության, այլեւ մասնավոր հետազոտի սրամաբանությունը: Ուստի ինձ հարմար են իմ բոլոր «ժառանգությունները»: Ընթացիկս սկսած այս ազատությունը ես կան ազդեցություն եւ ունեցել կյանքիս ու մասնագիտական ընտրություններին վրա: Նախ եւ առաջ, որդես դեռությունը չունեցող մարդկանց թո՞ղ ինձ ստիպեցի վերանայել «մշակույթը» ու դասկանել մի խմբի, որը միտ է հանդես է եկել որդես հյուրընկալ երկրում մեզ համարվածության օրինակ: Հավասարակշռության ու գործելակերպից բացի մշակույթը բնութագրվում է աշխարհի, անհասների, ընթացիկի եւ այլնի մասին մտածելակերպով: Իմ կրթությունը թույլ տվեց ինձ հասկանալ, որ ես ինչ-որ մեկ մշակութային դասկանելիության հայտնի չեմ՝ չդավաճանելով հանդերձ ընթացիկ կառույց: Նախկինում արձագանքում է սուր ֆրանցիսկո Ասիգացուն, ինչպես Վալտեր Եսկանը՝ ֆրանսիական էգիստենցիալիզմին:

Ընդհանրապես, արվեստի դասնության եւ արվեստների հանդեպ իմ ճանաչումն ավելի շատ ընթացիկ ժառանգության խնդիր է: Պարզ ճարտարապետություն է ուսանել Թուրքիայում, նկարում էր ու ճանաչում էր Փարիզի հայ նկարիչներից Շաքիրին: Տասնկու եր-

ժիտ էր: Մյուս կողմից, սփյուռքյան ընթացիկում մեծանալը, նշանավորված ախորժուկ եւ հյուրընկալ երկրի ներգրավվելու դժվարություններով, հաստատվածություն ունեցել է: Միտ է, որ հետո եր հասկանալ բացակայության ու ներկայության, ասվածի ու չասվածի դիալեկտիկան եւ այլ բաներ: Ես միտ հրաժարվել եմ այն սեղանից, որ հայերին հասկացնում էին որդես ծիսականացված հիերարխիան ունեցող մի խումբ՝ սոցիալական եւ սարածական միջամտային համակարգում: Մեծ ծնողներիս եւ մորս փորձառության միջոցով ինձ «դաստիարակեց» փորձառությունների դասնությունը: Եվ սա իմ սոցիոլոգիական ուսումնասիրությունների առարկան է:

-Ի սարքերություն սփյուռքում ծնված շատ մարդկանց, նույնիսկ լիցենզիա կես հայ՝ դու շատ կառուցված ես Գայասանի հետ:

-Ես իսկապես շատ մոտ եմ Գայասան-

բնաճեսարանում ի՞նչն ես առանձնահատուկ համարում ժամանակակից արվեստի եւ ճարտարապետության դիալեկտիկան:

-Հասկանալու համար որեւէ ժողովրդի մշակույթը, դասնությունը, գոյության նշանները, անհրաժեշտ է նրա բնական միջավայրի ուսումնասիրությունը: Տեղի սարքերակից բնութագրերը (կլիմա, բուսականություն, բարձրություն, բնական դասարան եւ այլն) մարդուն դրոշում են ճգնաժամ ընտրություններ կատարելու, ինչը հասկալիս որոշի փաստ է շատ հստակ բնույթով աշխարհագրական սարածներում, ինչպիսին Գայասանն է: Օրինակ, սարածում Արարատ լեռան առկայությունը նշանակալից իրողություն է, ինչպես սուրբ խորհրդանշական իմաստ ունեցող բոլոր սուրբ լեռներինը (Ֆուջի-յամա կամ Օլիմպոս)՝ իրենց ուղղահայացությամբ եւ վեր խոյացման հղացով: Այն «սուրբ» նշան է: Դա հայկական

կան մշակութային մուտքի ժամանակ (առեւտրի կենտրոններ, վաճառված ֆաբրիկաներ, եւ այլն), ինչն արվեստագետների համար ստեղծել է փորձառության անսահմանություն: Բնաճեսարանը ժամանակի դարձված անձնական եւ ընդհանուր դասնությունն է, եւ հետաքրքրական է ժամանակ, թե ինչպես են արվեստագետներն այդ փոփոխությունների վերաբերյալ սեղանի գիտակցության միջոցով: «Բոլոր բաները ինչ-որ սեղ եւ մեկ սեղում են» (Արիստոսել): Բնաճեսարանի հարցն արագությամբ է սոցիալական, մշակութային եւ մշակութային խնդիրներ: Թաղամասի առանձնահատկությունն ազդում է հավաքական իմաստների վրա՝ ունենալով խորհրդանշական հնչողություն: Բնաճեսարանի մասին խոսելը դարձապես խոսակցություն է բնության հետ փոխհարաբերության մասին, դա որոշակի ժամանակներից սացված գլո-

Ալեն Նավառա-Նավասարդյան.

մին, առաջին հերթին իմ ընթացիկի դասնությամբ: 1948-ին մորախոյր հայրենադարձվել է Գայասան, սովորել եւ ընթացիկ է կազմել այնտեղ: Այսօր, մեծ Գայասան է իմ գալիս խորհրդային սարիներին, եւ ես այնտեղ ազգականներ ունեմ: Բայց ես նաեւ սեղանի սիրելի ընկերների իմ սեփական ցանցը: Ես սարքեր սփյուռքում գործունեություն եմ ծավալել իմ ընկերակցության եւ այլ խմբերի հետ. դասավանդում, մասնակցություն սոցիալ-մշակութային ուղեւորություններ: Գայասանի հետ իմ կառույցն է ինձ համար. սարիներ երեք-չորս անգամ գնում եմ այնտեղ: Գայասանն այն վայրն է, որտեղ ես կարող եմ խոսակցել իմ մանկության սփյուռքյան սանդղակացումից: Դա երկիր է այն ամենով, ինչը որ ներառված է նրա մեջ՝ սոցիալական եւ մշակութային սարքերություններ, հանդիպումներ բազմաթիվ անհատականությունների հետ, բազմազանություն:

Բայց ես երբեք չեմ գալիս՝ զննելու «ավելաց երկիրը», երեւակայության մեջ եղած աշխարհը, հարմարությունների կենտրոնը: Առաջին հերթին այն դաստիարակ, որ մեծում եմ կենտրոնի եւ ծայրամասի գաղափարը: Կան միայն կենտրոններ, որոնք դեմ է միասին աշխատում: Գայասանում երբեք չեմ փնտրում միասնություն, այլ ընդհակառակը՝ կենտրոնի բնակչության բոլոր սարածակները: Իմ դիրքորոշումը, հետաքրքիր, միանգամայն դարձ է. ես Սփյուռքի սուբյեկտ եմ, բայց նաեւ՝ հայերի միասնական դասնության գործում մասնակից: Գայասանն ինձ համար ակտիվ դասկանելիության վայր է, ես իմ ժողովրդի մեջ եմ, բախվում եմ սարքեր իրողությունների (հաճելի կամ ոչ), առկա ստեղծագործական եւ մշակութային խնդիրներին: Սակայն ամենակարգապես օղակներն է իմ երկիր եւ իմ ժողովրդի հանդեպ, որը գիտի մեծագույն արժանապատիվություն ցուցաբերել բոլոր դժվարությունների մեջ:

-2007-ին դու հրատարակել ես անգլերեն ուսումնասիրություն՝ «Հայկական բնաճեսարանները ժամանակակից արվեստում եւ ճարտարապետության մեջ. խորհրդանշանների բնաճեսարան, կառուցված միջավայրի բնաճեսարան, երազանքների բնաճեսարան» անսովոր վերնագրով: Որպես արվեստի մասնագետ՝ հայկական

բնաճեսարանի անփոփոխ մասն է: Սակայն դա ենթադրելու է սարածը «կարդալու» եւ վերլուծելու, անհրաժեշտության դեմքում՝ այն զգայական ընկալումից դուրս ներկայացնելու, սխեմատիզացնելու, գեղագիտական գնահատման ենթարկելու, իմաստներով եւ հույզերով բեռնելու եղանակ: Այսօր, բազմակի սրամաբանությունները որոշում են սարածության ընկալման եղանակը: Հավասարակշռություն, ակնկալիքներ, մշակութային հղումներ, մտածածից սեղանի նկարում: Գոյություն չունի «կուսակալ» ընկալում: Հետանկախացման ժամանակ սոցիալ-մշակութային ցնցումներն ի հայտ բերեցին այլ բնաճեսարաններ. արդյունաբերական թափոններ, մոր թաղամասերի կառուցում, Երեւանի որոշ դասնական սարածների ոչնչացումը կամ Ֆիրդուսինգի դաստիարակման փորձը: Այս բնաճեսարաններն ու դրանց փոփոխություններն ակնհայտորեն կարելու են յուրաքանչյուր անհատի ու նաեւ՝ արվեստագետների համար: Բնաճեսարանը եւ այն, թե ինչպես է այն «ընթերցվում» կամ դրվում արվեստի մեջ, սարքեր է անհատից անհատ, բայց նաեւ՝ խմբից խումբ ու ժամանակի ընթացքում անընդհատ փոխվում է: Գոյություն ունի բնաճեսարանի դասնականություն: Բնաճեսարանը, որի մասին ես խոսել եմ իմ աշխատության մեջ, հետանկախական լանդշաֆտ է, որը կառուցվել է վաճառված արվեստի ժողովրդի

բայ ժամանակն է: Բնաճեսարանն անբաժան է այն ընկալող առարկայից: Կառուցված կամ բնական բնաճեսարանը նշանակալից հատկանշություն է. այն արժեքներ ստեղծող փոխաբերական ամբողջականություն է, որը դասկանում է սարածին եւ ոչ միայն դասնությանը: 2007-ի այս աշխատությունը գրվել է արվեստի դասնության ուսումնողների հետ ուսումնական ուղեւորությունից հետո. ուսումնողներին բերել էի Գայասան, որպեսզի նրանք կարողանան դուրս գալ իրենց անցած բնաճեսարանների դարձ սփյուռքական ընկալման մի փունի մակարդակների, մասնավորապես՝ բնաճեսարանը սոցիալական առումով ներկայացնելու համար: Օրինակ, ճարտարապետության եւ, մասնավորապես, Գայասանի սարածում զսնվող եկեղեցիների ժամանակը համարության արժեքների որոշակիացման ձեւ է,

թե ինչպես է այս համարությունը «կառուցում» իր հավասարակշռությունը: Գայասանը ու բնաճեսարանը Գայասանում ակնհայտ ամբողջություն են կազմում: Բնաճեսարանների մեջ ամենից դարձ կամ հիաստանը անմիջականորեն սոցիալական եւ սուբյեկտիվ եւ օբյեկտիվ, բնական եւ մշակութային արտադրությունն է՝ իրական եւ խորհրդանշական: Որպես օրինակ եւ կվերցնել մի խումբ հայ ուսանողների ուժագրավ աշխատանք, որ մեծ իրականացրին Երեւանի Երրորդ մասում՝ փաստագրված լուսանկարներով: Մարդաբանական, սոցիոլոգիական եւ գեղարվեստական աշխատանքը բացահայտում է, թե ինչպես սովորական համարվող բնաճեսարանը ստանում է խորհրդանշական հարթություն: Այս աշխատանքը դարձել է սարածի եւ հավաքական իմաստների փոխաբերությունը հասկանալու հայեցակարգային ժամանակ: Հարցը ոչ միայն սարածի ժողովրդական իմաստի մասին խոսելու, այլեւ սարածի հետ զգայուն բնույթի դրսևորումների մասին է, արվեստի եւ գեղագիտական փորձի միջնորդության, բնաճեսարանի՝ որդես աղակողավորող մշակութային ժողովրդական մեթոդի մեկնաբանմամբ: Նաեւ՝ սլյալ սարածի նկատմամբ սոցիալական գործողություններով հետաքրքրվելու մասին:

-Ընդհանրապես «Չայսսարս» հասարակական կազմակերպության

գործունեության ոլորտը բավական բազմակողմանի է: Ինչպե՞ս ծագեց նման միություն հիմնելու գաղափարը:

-Բանն այն է, որ մեզ անհրաժեշտ է իսկապես ժողովրդավարական թուրքիա, որը կառուցվի իր արյունոտ անցյալի հետ եւ կիրականացնի փոխհասունումներ՝ սարածառջանում խաղաղություն ունենալու համար: Այդ դասառնով իմ բարեկամ Ալեքսիս Գրիգորյանի հետ որոշեցինք ստեղծել «Հայաստան»։ Իրավիճակը, որն առկա է այսօր երկրում, որը սրամաղի է ավարտելու 1915-ին սկսած գործը (Ցեղասպանագետների միջազգային ընկերակցությունը երկու օր առաջ հայասրարություն է սարածել՝ նախագահուցանելով հայերի հանդեպ ցեղասպանության ռիսկի մասին), ցավոք, աղացուցում է մեր իրավացիությունը: Թե՛ Ալեքսիսը, թե՛ ես հսկայական փորձ ունենք թուրքիայում մշակույթի եւ մարդու

մտածելակերպի իրական եւ հստակ փոփոխություն թուրքիայում: Այս կետին հասնելու համար հարկ է վերջ տալ անդատաբանությանը, որն այս երկիրը վայելում է Առաջին աշխարհամարտից ի վեր:

-Ուրախալի է Տեսնել Արամ Պաշյանի «Ցետություն, Ծիս» վեպի քրոնիկաներն արգանումությունը եւ հրատարակումը «Հայաստան» կողմից...

-Ինձ համար կարեւոր է դաստիարակել ժամանակակից ստեղծագործությունը, այդ թվում՝ հայկականը, որոշակի ցանկություն ունենալով մտածել արվեստի, գիտելիքի եւ գործողության կապերի մասին, այնպես որ ես փնտրում եմ ստեղծագործողներ, որոնք ինչ-որ կերպ օգտագործում են արվեստի հակադրության ուժը, ձգտում են կամա թե ակամա ստեղծել «միջամտող միսֆ», ինչպես ասել է Բերթոլտ Բրեխթը: Խոսքը գեղարվեստական ստեղծագործության հակադիր ձեւերի մասին չէ, բայց դա նաեւ կախված է,

է հանրության նախընտրելին: Թուրքիայում խոսքի ազատության մասին համաժողովը, որի ընթացքում, ի թիվս աստի, ելույթ ունեցավ հայերի թուրք գրող եւ իրավաբանական Այլը Էրդողանը: Պատկերաբանի հիմնումը, որի անդամներն են հրատարակիչ եւ իրավաբանական Ռազմի Ջարաֆուլուն, սոցիոլոգ Փրոնար Սելեթը, դերասան, բեմադրիչ Սերժ Ավեսիֆյանը եւ Միջազգային ՓԵՆ-ի փոխնախագահ ու թուրքիայի խոսքի ազատության փորձագետ Եվգենի Շուկոֆը: Մեր ընտրական դիտարկումները առաջնությունները Հայաստանում՝ հայկական ժողովրդավարության անհամարժեցան ու խոսքի անհամարժեցան Ազակցությունը հայկական ՓԵՆ կենտրոնի վերածնունդին, նաեւ այս սարի համագործակցությունը Մարդու իրավունքների դաստիարակության աշխարհի ամենամեծ կինոփառատանի հետ, որտեղ ներկայացվեց Հայաստանի հեղափոխու-

թյունը: Համերաժխության դաստիարակող եւ կարեկցանքի անսովորությունը: «Մեռած մղոմի» լրագրողական «կանոնը» կարծես սարածվում է որոշակի արեւմտյան առաջնորդների, մշակութայինների կամ նույնիսկ որոշակի հասարակական կազմակերպությունների համերաժխության կամ կարեկցանքի խոսքում: Կանոնը դարձ է երկու գոյը Փարիզում կամ Լոնդոնում ստեղծ ունեցած լուրջ դասախոսի դասառնով ավելի ծանրակցի է, քան 100 գոյն «աշխարհի ծայրամասում»: Զգացմունքների փոխանակման մեջ ոչ բոլոր գոյներն ունեն նույն արժեքը, բայց Արցախի հայ բնակչությունը կարեկցանքի կարիք չունի, ինչը ծանր միտում է ժողովրդավարական երկրներում, քանի որ այս գործընթացի միջոցով ջնջվում են հակամարտության բոլոր փառաբանական, սնտեսական եւ սոցիալական հարթությունները: «Ես սառնաղում եմ քեզ հետ»-ը մեծ օգուտ չունի, նույնիսկ եթե զգացմունքները չդրստվեն, եթե դրանք վերադարձվեն փառաբանական դաս: Մե՛նք, իրոք, նույն աշխարհի բնակիչներն ենք, բայց արցախահայության իրականությունը կարծես թե աստի իրականությունը չէ, նրանք կարծես մեր գիտակցության դասից դուրս են: Եվ սակավին...

Այս հակամարտության չեզոքությունն արդեն թիվ է, քանի որ Ալիեթի եւ Էրդողանի կայացրած որոշումները չեն բխում մշակութային կամ դասական դասարկությունից: Երբ խոսում ենք սարածառջանում նոր հնարավոր էթնիկական զտումների մասին, մենք անդրադառնում ենք հասուկ իրադարձությունների՝ Սունգայիթի եւ Բաֆլի ջարդերին: Մենք հայկական ծագում ունեցողներս, դրստ է լավ գիտակցենք, որ կարեկցանքն ու համերաժխությունը հիմնականում փառաբանական են. որոշակի հանցագործությունների հարաբերականացումը անբարոյականություն է, բայց, մյուս կողմից, ուրիշ համայնականներ կարծես մեզ թույլ են տալիս հարաբերականացնել Ալիեթի, Էրդողանի ազդեցիկան եւ երբեմն նույնիսկ՝ Հայոց ցեղասպանության ժխտումը: Այսպիսով, ակնհայտ է թվում, որ արցախահայության գործը չի մտնում այդ հարցում Արեւմտսի կամ նույնիսկ որոշ ՀԿների համերաժխության «անփոփոխելիների» մեջ: Այս բնակչությունը եւ արդեթառնական լծից ազատվելու նրա դիտումները չունեն նույն «ակտիվները», ինչ որ մյուս սառնաղողները, ընդ որում, ամեն ինչը լինելով բացարձակապես օրինական: Ընդհանուր կարծիքի համաձայն՝ առաջվա դեպ խոսում են էթնիկական բախումներից, եւ այստեղ ունենք ակնարկներով լի մի հասկացություն, որը ձեւավորում է արխարկի կեղծ մի փորձություն: Ինձ միտք զարմացնում է, որ փորձագետների բոլոր ելույթներն այնքան փչ են վկայակոչում այդ փոքրամասնությունների խմբերի կյանքի իրականությունը խորհրդային ժամանակաշրջանում: Սոցիալական հարաբերություններում բռնության վերաբերյալ անստեղծակցությունն ու լռությունը նույնպես այն բազմաթիվ գործոններից են, որոնք դրստ են բնակչության ընդվզմանը:

Բոլոր հայերը դասանշուն են մեկ եւսական բան. որ մեր դասությունը գրվի դասառնով ձեւով: Ոչ որոշեա աշխարհափառականություն, իրական փառաբանություն, եվրոպական էներգետիկ անվստահություն կամ ուրիշ բաներ, քանի որ մենք փառ գիտակցում ենք, որ այս հակամարտության մեջ սակավին վստահված են դասունության վերահսկումը, մշակումը եւ դրա լավ եւ ճիշտ ընկալումը:

Այո, ես կգամ օգնելու իմ ժողովրդին վերակառուցման գործում...

«Կցանկանայի ընդգծել այս աղետի մեջ մենակ մնացած ժողովրդիս արժանադասվությունը»

իրավունքների ոլորտում: Մենք լայնորեն աշխատել ենք արվեստագետների, գրողների, հրատարակիչների, մշակութայինության, խոսքի ազատության հասարակական կազմակերպությունների հետ՝ դաստիարակելու թուրքիայում խոսքի ազատության իրավունքը որոշեա ավելի ժողովրդավար թուրքիա ունենալու միջոց: Երբ 2007 թվականին ուլսրաազգայնականներից մեկը սղանեց Հրանտ Դիմիին, մենք գնացինք նրա հուղարկավորությանը, որին մասնակցում էր 100.000 մարդ: Տասնյակ անգամներ գնացել ենք թուրքիա, առնվազն մինչ 2016 թվականը, մինչեւ որ իրավիճակն իսկապես վստահավոր դարձավ երկրում, նաեւ՝ օտարերկրացիների համար: Թուրքիան մաւուկի ազատության առումով 154-րդ երկիրն է աշխարհում, իսկ Հայաստանը՝ 61-րդ: Հայաստանում առկա են որոշ տարբեր թեմաներ, բայց, ընդհանուր առմամբ, խոսքի ազատություն է: Թուրքիայում, ընդհակառակը, խոսքի ազատությունն այժմ վերահսկվում է եւ ուղղորդվում: Լրագրողներն ու իրավադաստիարակները ձեռքաւալվում են: Զանգվածաբար կեղծ լուրեր են արտարվում: Խորհրդարանում նոր օրենք ընդունվեց, որը սահմանափակում է Համացանցում խոսքի ազատությունը, որը մինչեւ վերջերս երկրում խոսքի ազատության վերջին հենակետն էր: Հիմա էլ թուրքական լրատվամիջոցները նույն են, որ հայկական կողմն է սկսել դաստիարակը, ինչը լիովին կեղծ է: Սեպտեմբերի 27-ին թուրք լրագրողներն Ադրբեյջանում էին եւ ուղիղ հեռարձակում էին թուրք-ադրբեյջանական հարձակումը: Թուրքիան եւ Ադրբեյջանը շատ ազդեցիկ «սրղներ» ունեն, որոնք սոցցանցերում սարսափ են ցանում: Անգամ եթե մի քանի օր առաջ Ֆեյսբուքը վերջադեպ ջնջեց ադրբեյջանական «սրղների» 8000 էջ, երեսույթը շարունակում է մնալ զանգվածային:

Մենք ամուր կադեր ունենք թուրքիայի հետ: Շատերս այնտեղից ենք եկել: Դա մի երկիր է, որը մեզ համար կարեւոր է, որի՝ իրադեա ժողովրդավար դառնալը մենք դրստ է տեսնենք, եթե ցանկանում ենք երբեւէ խաղաղ ադրել այս սարածառջանում: Ես դրստ է շեռնեմ «իրադեա» բառը: Դա չի կարող լինել սոսկ «կոսմոսիկ», այլ կողմերիկոսյան հեղափոխության մի տեսակ, որտեղ մենք տեսնում ենք

շատ դարգորեն, իմ՝ որոշեա ընտրող հանդիսատեսի ազատությունից: Բայց ակնհայտ է, որ իմ կրթությունը (արվեստի դասառնաքան եւ սոցիոլոգ) ստիղում է ինձ հետաքրքրել արվեստի եւ հասարակության միջեւ կադով: Արվեստի ո՛ր սոցիալական գործառույթն է խորը փոփոխություններ կրել, օրինակ, հայ հասարակության մեջ: Արվեստն ունի ոչ միայն սոցիալական բնույթ, այլեւ սոցիալական էֆեկտներ: Արվեստը հրատարակող գործունեությունն է, ստեղծագործությունը սոցիալական դասաններում եւ դասակարգումներում անհատի կողմից հասուկ դասաններում իրականացվող արտարան է: Ստեղծագործության կառուցվածքը հավաքական ներկայացուցչությունների կառուցվածքի արդյունք է: Արվեստ ստեղծողը զանգվում է սոցիալականի դիմամիկ տեսլականի մեջ, բայց նրան բնութագրող ոչ այնքան սոցիալական իրականության մեջ գրանցվելն է, որքան դրանից բխեցնել մի բան, որը միայն ներուժի վիճակում է: Պատասխանելու համար ստեղծագործության ընտրությունը սկսվում է ակնհայտորեն սուբյեկտիվ տեսանկյունից: Որոշեա հանդիսատես կամ ընթերցող՝ ես հավակնում եմ գործընկերոջ, այլ ոչ թե դարձ սագողի կարգավիճակին, որը դարձադեա դրստ է սարածի արվեստագետների գործերը: Այս առումով Արամ Պաշյանի գիրքը մարտահրավեր էր մեզ համար: Այն ներկայացնում է սոցիալական հարցաբանության ու օրինախախտման սարածի եւ դուրս է հայ գրական դասի նորմատիվությունից: Մյուս կողմից, կարեւոր է թարգմանությունը միջազգային գրականության ոլորտում ոչ գերակշիռ լեզվից: «Հայաստան» իրականացրեց թարգմանությունը, որտեսգի հետք թողնի հայ ժամանակակից գրականության մեջ, քանի որ այն մշակութային միջնորդության ներուժ ունեցող հզոր գործիք է մշակութային փոխանցման մի ձեւ է: Ավելին, շուկայում, որը հիմնականում դարձել է միջազգային, թարգմանությունն անհրաժեշտություն է: Ֆրանսախոս իրադասական գեղարվեստական գրականության ոլորտում ընդամենը մի քանի օրինակ կա արդի հայ գրականությունից:

-Ուրի՞շ ինչ ձեռքբերումներ ունե՞ք:
-Ժնեւի գրի ցուցահանդեսում հայկական սաղավարը, որը հաճախ ճանաչվել

թյան վերաբերյալ «Ես մենակ չեմ» վերագրական ֆիլմը: Մեզ համար օրինակ է հանդիսացել Ռազմի Ջարաֆուլուն, որը թուրքիայում Հայոց ցեղասպանության մասին առաջին գիրքը հրատարակեց 1993-ին, իսկ մեկ տարի անց նրա հրատարակչությունը՝ «Բելգեն», հրկիզվեց, ու նա այժմ ադրում է աքորում՝ Շվեդիայում, շատ այլ թուրք իրավադաստիարակների դեպ:

-Որո՞նք են «Հայաստան» ընթացիկ նախագծերը:

-Մենք ունենք ժամանակակից հայ գրական ստեղծագործության եւ թուրքիայում հրատարակման ազատության հիմնադրամ: Մեր երկրորդ գիրքը թարգմանության ընթացքում է: Նախատեսում էինք սկսել գեղարվեստական գրականության ծրագիր Հայաստանում, որն ունի սոցիալական եւ (կամ) փառաբանական հնչեղություն եւ լույս ընծայել (կամ աջակցել հրատարակչությանը) ընտրված լավագույն գործերը: Մեր հիմնադրամի միջոցով ծրագրում ենք զարգացնել կամ աջակցել թուրքիայում տղադրության ազատությանը: Հաջող տարի նախատեսում ենք ռասիզմի դեմ դասառնով մեծ համաժողով (տեսնում ենք, որ հայաստանցիները Հայաստանի եւ Արցախի ներկայիս ադրբեյջանա-թուրքական դաստիարակի հիմնում է): Առավել եւս, որ ներկա դաստիարակը, երբ վստահված է հայերի գոյությունը, ակնհայտորեն մեծադեա խախտում է մեր ծրագրերը: Մենք դրստ է մեր ծրագրերն իրականացնենք միջնաժամկետ եւ կարճաժամկետ փուլերի համար: Հայերը մենակ են: Ուստի մենք հանգանակության հսկայական ջանքեր ենք կատարում «Հայաստան» հիմնադրամի համար: Մենք նաեւ առաջնորդում ենք աստի դաստիարակության եւ հաղորդակցման բոլոր ջանքերը՝ այս դաստիարակը դարձառեցնելու եւ Արցախի ժողովրդի իմնորոշման իրավունքը ճանաչելու համար:

-Հայերը մենակ են, եւ մեր միակ հույսը դարձյալ մեր հավաքական ուժն է...

-Ես դաստիարակ եմ, աստի դեա, դաստիարակից հետո գալ եւ մի քանի ամիս մասնակցել Հայաստանի վերականգնման գործին: Կցանկանայի ընդգծել մեկ բան՝ այս ամբողջ աղետի մեջ մենակ մնացած իմ ժողովրդի արժանադասվու-

ԱՂԱՎՆԻ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

«ՏՐԱՆՍԻՏՈՒՄ»-Ի
ԿԱՐԿԵՐՈՒՄԻ
ԲԱԺԻՆԻ ԱՄԱՉԱՍԱՐ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՊԳՔ

Բոլորովին վերջերս ՀՀ ԳԱԱ արեւելագիտության ինստիտուտի Միջազգային հարաբերությունների բաժինը լույս է ընծայել «Արեւելասիական ուսումնասիրություններ» խորագրով ժողովածուի հերթական՝ չորրորդ հատորը, որում ընդգրկված են Չինաստանի, Ճապոնիայի եւ ասիական որոշ երկրների արտաքին քաղաքականության հիմնախնդիրների ու գործընթացների վերաբերյալ մի քանի վերլուծական հոդվածներ: Իր բովանդակությամբ ու ֆունկցիոնալ հիմնախնդիրների բազմազանությամբ այս եզակի ժողովածուի տրամադրությունը խիստ կարեւորվում է Հայաստանում արեւելասիական երկրների ուսումնասիրությունն ակադեմիական մակարդակի բարձրացնելու առումով:

Նշենք, որ Միջազգային հարաբերությունների բաժնի հետազոտական ուղղություններից է արեւելասիական որոշ երկրների ժամանակակից դասնության, ներքին եւ արտաքին քաղաքականության, ինչպես նաեւ աշխարհագրական ու սարածափերային (Մերձավոր Արեւելք եւ Հարավային Կովկաս) զարգացումներում այդ երկրների զբաղեցրած դերի ուսումնասիրությունը:

Արեւելագիտության ինստիտուտը 2003 թվից հաջողությամբ ակադեմիական կադրեր է հաստատել եւ համագործակցություն է զարգացնում ԶԺՀ-ի, Հնդկաստանի եւ Ճապոնիայի մի քանի առաջատար գիտահետազոտական կենտրոնների հետ: Բաժնի գիտախմբակներն ակտիվ համագործակցում են ինստիտուտի գործընկեր հետազոտական կենտրոնների հետ, մասնակցում միջազգային արժեք սեմինարների, գիտաժողովների, գիտահետազոտական եւ որակավորման ծրագրերի:

«Արեւելասիական ուսումնասիրություններ» ժողովածուի վերջին հատորում ընդգրկված է բաժնի գիտախմբակների մի քանի հոդվածներ՝ նվիրված Չինաստանի Ծովային Մեծափի ճանապարհի ռազմավարության, Չին-իրանական կապերի, Չինաստանի եւ Սաուդյան Արաբիայի միջին Արեւելքի համագործակցության, Շանհայի համագործակցության կազմակերպության հիմնադրման գործում Պեկինի դերակատարության, ինչպես նաեւ Ճապոնիայի միջինասիական քաղաքականության, Մեծափի ճանապարհի ծրագրերի հետ կապված Տոկիոյի դիրքորոշման եւ ասիական որոշ երկրների ու Իրաքի Ջուրդիսանի միջին հարաբերությունների հաստատման ուսումնասիրությանը:

Պատմական գիտությունների դոկտոր, դոկտոր Ռ. ԳԱԱ թղթակից անդամ Նիկոլայ Հովհաննիսյանը՝ «Մեծափի ուղու ընդհանուր ստատիստիկան. Ճապոնիայի մոնետրոնները» վերնագրով իր հոդվածում անդրադառնում է Ճապոնիայի արտաքին գործերի նախարարության նախաձեռնությամբ 1999 թ. Տոկիոյում տեղի ունեցած միջազգային սեմինարին, որին վասակաբան գիտնականն անձամբ է մասնակցել: Սեմինարի բանախոսները կարեւորել են Մեծափի ճանապարհի ռազմավարական նշանակությունը, որի կառուցման գործում վստահվում են համարել ընթացիկ հավանաբարությունները: Սեմինարի ժողովածուում ճապոնացի գիտնականներն արտահայտել են Տոկիոյի դաստիարակությունը Երեւանի հետ

ոչ միայն սնտեսական, այլեւ քաղաքական եւ դիվանագիտական ոլորտներում հարաբերությունները խթանելու ուղղությամբ: Հեղինակն անդրադառնում է նաեւ Սամբուլի համալսարանի թուրքալեզուի օգնական, սնտեսագետ Սամի Ունսալիի հետ ունեցած իր զրույցի մանրամասներին:

Բաժնի առաջատար գիտախմբակ Արեւելքի Հարաբերությունների հոդվածը նվիրված է Պեկինի Ծովային Մեծափի ճանապարհի ռազմավարության ժողովածուում ձիթուկում Չինաստանի առաջին արտաքին ամրոցի հաստատման ուսումնասիրությանը: Ձիթուկում, որը հայտնի է որպես «աշխարհի ծովային մայրաքաղաք», 2000-ականներից դարձել է աֆրիկյան մայրցամաքի ծովային հաղորդակցություններին սղառնակի մերկայացնող ահաբեկչական խմբավորումների դեմ դաշնային միասնակցված ձեռնարկված միջազգային ուժե-

րեցնող աշխարհագրական ուսումնասիրության մոտեցումների ուսումնասիրությանը: Հեղինակը գտնում է, որ սաուդազիական առեւտրական հարաբերությունների խորացումն էնտրոպիկ բնագավառում, հասկալիքներ՝ նավթի քաղաքականության ավելացման դաշնայիններում, հանգեցնում է այդ դերակատարներին միջին Արեւելքում ու քաղաքական հարաբերությունների ձեռնարկում: Երկրորդ հարաբերությունների այդ ուղղությամբ, ինչպես նաեւ ռազմավարական համագործակցության ձեռնարկում, ինչն էլ ազդում է գլոբալ էնտրոպիկ աշխարհագրական ուսումնասիրության համակարգի վրա՝ հանգեցնելով խորհրդային փոփոխությունների: Այսօր արդեն էնտրոպիկ հարաբերությունների մերկայացումն աճում է Ասիական դերակատարների ու հասկալիքներին միջին Արեւելքում, ինչն էլ նմանում է էնտրոպիկ աշխարհագրա-

կան ինտեգրացիոն գործընթացների ձեռնարկում՝ որպես էնտրոպիկ դասակարգման անխափան արդյունահանման եւ արտահանման երաշխիք:

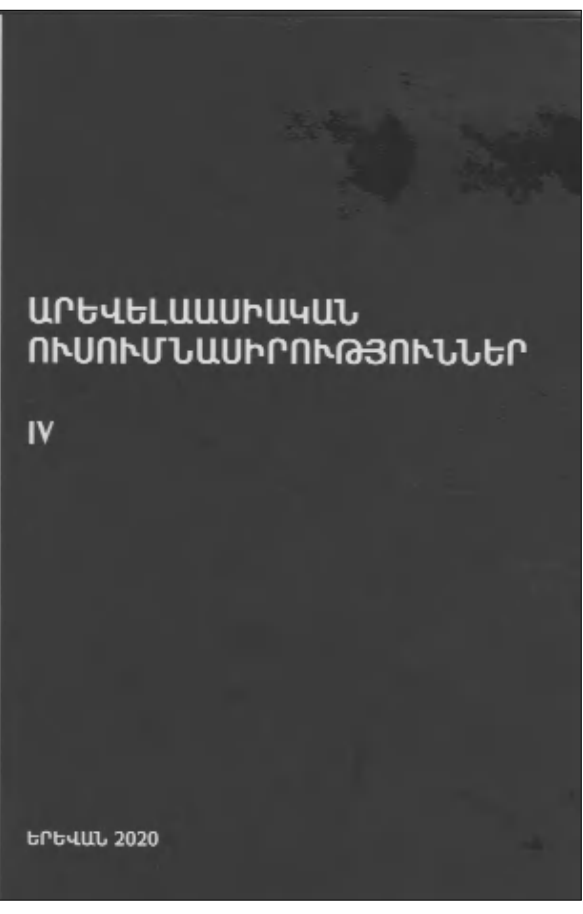
Բաժնի գիտախմբակ Մուսեյ Ղախիյանի հոդվածում ֆունկցիոնալ է Իրաքի Ջուրդիսանի նկատմամբ Արեւելյան Ասիայի առաջատար երկրների՝ Չինաստանի, Ճապոնիայի, Հարավային Կորեայի, ինչպես նաեւ Հնդկաստանի քաղաքականությունը, որոնք դիվանագիտական մերկայացնողություններ բացեցին Իրաքի Ջուրդիսանի ժողովրդի մայրաքաղաք Երբիլում: Աշխարհի 15 խոշոր սնտեսության քաղաքներում գտնվող, ինչպես նաեւ հուն նավթի ու նավթամթերքների խոշոր սղառնակներ համարվող այդ երկրները հետաքրքրված են իրաքյան նավթով: Թեեւ Ջուրդիսանի սարածափերային կառավարությունը լիազորված չէ վարել անկախ արտաքին քաղաքականություն, այն ձգտում է հարա-

Տղազրվել է «Արեւելասիական ուսումնասիրություններ» խորագրով ժողովածուի հերթական հատորը

րի ու կոալիցիաների (այդ թվում՝ չինական) գլխավոր հեղինակները: Վերջին տարիներին Ձիթուկի՝ որպես Ասիան, Աֆրիկան եւ Եվրոպան միմյանց կապող առանցքային ծովային հանգույցի հանդեպ Չինաստանի աճող հետաքրքրությունը մեծապես դաշնային կառավարված է միջազգային ծովային երթուղիների եւ նավահանգիստների նկատմամբ վերահսկողություն հաստատելու հարցում Պեկինի դրսեւորած հավակնություններով: Այն Չինաստանի «Մեկ գոտի, մեկ ուղի» ռազմավարության մաս է կազմում, որի ծովային բաղկացուցիչը՝ «21-րդ դարի Ծովային Մեծափի ճանապարհի» երկայնքով նախատեսված երթուղիների կայունության եւ անվտանգության ապահովման նպատակով Պեկինը «հյուսում» է լոգիստիկ կենտրոններից եւ հեղինակներից կազմված յուրահասուկ «Մարզարտի քաղաք»:

Ձիթուկում կառուցված չինական առաջին ծովային ռազմահանգը համարվում է այդ «քաղաքի» կարեւոր ծայրակետերից մեկը: Բաժնի առաջատար գիտախմբակ Պեկինի Կոնգրեսի Չինաստանի եւ Իրանի միջին հարաբերությունների ձեռնարկում ու զարգացման ուսումնասիրությանը նվիրված աշխատության մեջ հեղինակն անդրադառնել է այդ երկրների միջին դիվանագիտական հարաբերությունների հաստատմանը, Իսլամական հեղափոխությունից հետո Իրանի արտաքին քաղաքականության կրած փոփոխություններին, Իրան-իրաքյան դաշնակցության ընթացումը Պեկինի ցուցաբերած ռազմական օգնությանը: Հեղինակը կարեւորում է Իրանի էնտրոպիկ եւ ենթակառուցվածքային ոլորտներում Պեկինի ներգրավվածությունն ու չինական Նոր Մեծափի ճանապարհների կառուցման միջոցով Ասիան, Եվրոպան եւ Աֆրիկան միմյանց կապող ծրագրերի որոշ հասկալիքները Իրանական սարածիքում, որն Արեւմուտքի սահմանած սնտեսական դաստիարակների սակ է գտնվում:

Բաժնի ավագ գիտախմբակ Արմեն Սանվելյանի հոդվածը նվիրված է Սաուդիան Արաբիայի եւ Չինաստանի միջին Արեւելքի հարաբերությունների եւ

բերություններ հաստատել իր էնտրոպիկ ոլորտում դրսեւորվող ներդրումներ իրականացնող այս երկրների հետ: Հեղինակը գալիս է այն հետեւության, որ, հակառակ Ասիայի այս խոշոր երկրների հետաքրքրված առանձնահատուկ սնտեսական, քաղաքական քաղաքական, քաղաքական քաղաքական նրանց ներկայությունը սահմանափակ է: Վերջինիս հանդեպ նրանց գրաված դիրքորոշումը Մերձավոր Արեւելքի սարածափերային ուսումնասիրությանն է անդրադառնել բաժնի գիտախմբակ Արմեն Սանվելյանի, ինչպես նաեւ հիմնադրման սկզբնական փուլում ՀՀ-ը հիմնականում միջակած եր անվ-

տանգության եւ սարածափերային կայունության ապահովմանը, սակայն հետազոտում այն կարեւորագույն սնտեսական փոխափոխված համագործակցության մեխանիզմի վերաբերյալ եւ զարգացման այլ ուղղություններ ու ռազմավարություններ մշակել: ՀՀ-ի օգնությամբ չինացիները հետազոտում սկսեցին ներկայացնել իրենց սարածափերային հետաքրքրություններն ու նպատակները եւ կազմակերպության նկատմամբ առանձնահատուկ վերաբերմունք դրսեւորեցին: Հեղինակը ՀՀ-ի ստեղծման նախաձեռնումը դիտարկում է նաեւ որպես սարածափերային չինական քաղաքականության առավել նշանակալի, ինչպես նաեւ ճկուն ռազմավարության ապացույց, որը Պեկինի խոհեմ դիվանագիտության շնորհիվ ասիական արաբական հավակնոս նպատակներ:

Հարկ է նշել, որ ժողովածուում նախատեսված է հանրության լայն շրջանակների՝ մասնավորապես արեւելագետների, միջազգայնագետների, դասաբանների, փորձագետների, դիվանագետների եւ ուսանողների համար:

Լուսյը բացվելու հետ մեր թվածինը դրսևանում է, թեթե դու մեր տըր չես շինում: Քոնի բաղադրությունը արդեն սարհներն օծված է Արցախով: Քո բարձր, դոպիուրով փայլելը չեն ժամանում, բայց լուսն են: Տնով մեկ գնդացող ֆո Կոնաթը չի լավում, բայց դասերը դասել են դրա հիշողությունը, արձագանքը ցնցում է մեր մեքսը: Իմ այսօրը, որ թերթում դառնում է երեկ, արդարանի ժամանակ էլ չունի, Մոյեմբերի 7-ից հավերժականի սիրություն է, որին մեր ձենալ միայն Եռաբլուրում է արժանակած:

Մեզն ուղղելու մեր հույսը քեզ գգված արցունք է

Ես սարեդարձի ֆո օրն առաջին անգամ «դարսաթ» են: Ներսս վնթ ու ընծա չունի՝ երբ կայիր, մեմբ ամեն օր մոտ էինք հաղթանակի, բայց երբ դու կանգնեցիր կյանքիդ ժամանակը, վիրավոր ու արնաքան մինչեւ վերջ կռվելով, հաղթանակը փաթաթվեց քեզ, դարձավ ֆո վրա փռված Հայոց եռագույն: Դրոճը փաթաթվել էր քեզ, ու եկելոցուն դու լուռ դառնկած՝ հեզունով էիր մահը: Իսկ մեմբ արդողներս, դարսվածի, փրկվածի, դավաճանության, անձնագրողության, անհնարիմության միջակայքում դեռ դեգերում ենի:

Նոնով զարդարուն տըթն անցյալ սարի են թխել, ու Մասադիսի գորսմասի ֆո Ծառայակիցների շուրջ գովեստն ինձ փոխանցած՝ մինչեւ հիմա արդեցունով է: Նոնը հիմա մեր սիրսն է, ճաբ սվել, կանգնել չի համարձակվում...տղասուն է մեր ժողովրդի վճռին՝ ո՛չ այն ֆարսեզին, որ չեղարկելու հասարակարկությունը, զենիթը գրկած միակ լուծումը ժեսսար: Երեկ ֆո սարեդարձն էր՝ 24- անյակը, եկել, մոտեցել է ֆո սենյակի դռանը, կուչ է եկել, սիոթվել, չզիտի՝ ուր՝ զնա՝ Մասադիս, որի թագազուրկ թագավորության արժան է, սադես էիր դու, թե՛ Ծուճի, որի դաճեղանությունը միլիոններ կյանք... 5 օր է չես գալիս սարիդ առնելու՝ անմահացել, Արարաիսն դեմ հանդիմաննչում ես Եռաբլուրում, իսկ ֆո սան սենյակում սեղավորվել ես զինվորական համազգեստով լուսանկարի մեջ, ժոթում ես մեզ, չեն կարծում, թե դա մեղավորներս, մահունցողներս ցերուն է...

Դու հայոց լեռները բարձրացել ես միոս, ֆայլելով գիսես մեր չնաղ երկրի Եսալիդ ու արաիտս, իսկ Արարաճը ֆո են լեռների, սար ու ֆարեի, Ժայռ ու անառի բարեկամության վկան, ամենաճայլ փոխհասունում է Ենորհուն՝ հզոր դեսություն կոնակը չունես, ես քեզ դադարան, Հերոս, ես քեզ հույս՝ բարձրից հսկող, ես քեզ սեր ցենցացող:

Տարանդարս, գիրդ փնթում է քեզ, ճարսասան, ունկս ոռոնում է ֆո հակաճառությունը, Ֆանասաիկ բարի մենաշնորհյալ, Մասադիսի թագավորության իմնակուչ սադեսս, թոյլի դաճեղանս, հավասարս, խենթ սիրահարս, ռոմանիկ իրադաճս, անձնուրաց զինվորս մեր հայրենիքի: Ծուճին սվել ես ամենաթանկը՝ կյանք, Եռաբլուրին՝ մարմինը, մեզ թողել ես մեր վիոսն անլաց սգալու, արժամատյասիվ մնալու ծանրությունը:

Ուայլալ, միտք շաղ ես սվել ընկերներիդ մեջ, որ ֆո մասին ցեղ սաբի գորգն են հյուսում արդ ֆեյսթուրում ես բանավոր՝ դարսության, հույսի անկամ վարակի դեմ ֆո լավաստիդ մեքի սղեղանին դնելով: Գերդ Արարալան, ընկերներդ Եռաբլուրում Տարեդարձը խորհրդանակալան լուսյով են նուն՝ Ծուճի համար ընկածներին ոգելուչելու լավագույն ձեսն են գեսել՝ մոմավառություն Արարաիսն դեմ հանդիման: Մեր Լուսյը դեռ չի մարել, մեր հույսն էլ այսուհետ ու միոս՝ հայ զինվորին գգված արցունք է:

Նամակ Սերբիայից

Ալեքսանդր Ասոյկովիչ. «Անախ ցավ են արցունք... Նամակ հայ բարեկամիս»

Հարգելի դարուն Բաբկեն Սինոյան,

Տխր ես մսահոգ են Արցախում շեղի ունեցող իրադարձությունների առիթով: Հույս ունեն, սակայն, ես հավասում են, որ Բարձրյալը կիրկի մեր եղբայրական ժողովրդին իսլանական հորդաներից, ովքեր սղանում են բոլոր նրանց, ովքեր չեն կարողանում ընդդիմանալ բարբարոսությանը: Ադրբեջանական ռումբերն ու զինասեսակները ընդհանում են անմեղ երեխաների, կանանց եւ Երեբի կյանքը: Քրիստոնյաների արյան Ժարակ իսլամական ահաբեկչները կրկին «սրբազան դասերազն» են հայտարարել՝ իրականացնելով սարբեր ոճրագործություններ, ահ ու սարսափ սարածելով ամենուր:

1 Հիմա արդեն դարգ է, թե դասերազն ժամեր անց նա ինչ «հաղթանակած» դարսության մասին էր ակնարկում, թե հերթական իր «լայվում» ինչու էր խոսում ցավալի փոխզիջման մասին, որը, փաստորեն, միակողմանի զիջում էր: Հիմա արդեն դարգ դարձավ, որ Հայաստանի վարչադեսը մեղավորներ փնթելու ֆաղափարությունը սկսել էր դասերազնի անմահութե՛ծ օրերից, երբ ազգին բաժանում էր քասիբովների ու անթասիբների, երբ գորակոչի կոչներ էր անում, բայց այդ կոչների իրագործմանը ռազմաֆաղափական օղակներից եւ ոչ մեկը մինչեւ վերջ սեր չկանգնեց: Հազար կողմից լուսաններ են թափվում ժողովրդի զլիտն, թե լավ չկռվեցիք, չզնացիք սահման, չկարողացաք հողը դաճեղանել, բայց հարյուրավոր տղամարդիկ էլ իրենց օրինակն են բերում, որ զինկոմիսարիասներում կամավորագրվել են, բայց նրանց այդդես էլ չեն կանչել ու չեն սարել Արցախ:

Սուր ֆաճ էրեսով

թյուն. նա անմիջադես դասալիքի դիտակ կսանա: Ռազմաճակասից միայն ժոխներ, երգեր, գոհունակ հայացներ ու կոչներ՝ հաղթելու ենի:

Ինչո՛ւ էիք Արծուն Հովհաննիսյանին դարձրել կինոյի տղա, իսկ Ծուճան Սեսիսայանին՝ կինոյի աղջիկ. բացի դաճեղանական սեղելություններից, այլ աղբյուրների լուրերն ու ժեսսանյութերն ինչո՛ւ էին համառներն արգելվում սարածել, որ հանրությունը հանկարծ ճճարսությունը չիմանա՛: Չիմանա՛, որ դարսվում ենի, որ դավաճանները հողեր են ծախել, ու ծախելուց հետո այնսեղ անիմաս ու անտեղի արյուն է թափվել, մինչդեռ այդ արյունը կարող էր չեղելվել, ուղիղեսել արդեն հանձնված հողում էլ ի՞նչ կռվ: Երկիր, բանակ, հայրենիք, իոխանություն դաճող ժողովուրդն իրավում էր չունե՛ր իմանալու, որ Ես սեղերում թճանաու հարվածային ԱԹՍ-ների ու իմնաթիռների դեմ միայն ավսոմաս ենի ունեցել, որ Ես հաճախ սխալ մարսավարությունը հանգեցրել է մահանցի, անասելի մեծ կորուստների: Իրավում էր չունե՛իք ժեսսելու ռազմական գործողությունների իրակակ ֆարսեզը: Ոչ, չունե՛իք. այդ ֆարսեզը դաճեղանները «հռչակվեցիք» ազգի դավաճաններ, Արցախի դարսությունը ցանկացողներ:

Սին ու սիրուն նկարագրություններով, «դարսվող», վախկոս, «վերջին ցնչում հայնկված», «հոգեվարի մեջ գնկվող» թճանաու մասին կեղծ սեղելություններով ամեն երեկո կերակրում էիք, զանազան սեսանյութերով ցույց սալիս, թե ինչդես են մերոն օչնչացում թճանաու զինսեսիմական, թանկարժեք ուժերը, միաժամանակ արգելում էի մեկ-մեկ սեսնել, թե թճանամին ինչ սեսանյութեր է հրադարակում մեր ուժերի խոցման մասին: Ինչո՛ւ, ի՞նչ նդասակով: Եճմարսությունն այդքան ծա՛նր էր ընդունելն ու խոսուվանելը, իսկ հիմա ծանր չէ՞ այս խայսառակ իրավիճակը, դասնության գրերում հայրենիք հանձնողի անուն վասակելը: Մեմբ հիմա մի ժողովուրդ, մի երկիր ենի, որի դեսակալությունը վսանգի սակ է, իսկ Արցախն էլ չկա: Ասեիք, հայտարարեիք ու համազգային գորահավալ կազմակերպեիք, ինչդես արեց Վազգեն Սարգսյանը ֆսանութ սարի առաջ: Եւսերը դաճեղան էին ու սղասում էին համազգային գորահավալի, անգամ դասերազնից խոսափողները կզնային, չկասկածեք: Բոլորը զիտակցում էին, որ սա վերջին ու վերջնական դասերազն է, որը ունեցողներս ցերուն է...

րոճելու է մեր աղագամ:

Չեք արել, չարեցիք, դարունայլ, ու հիմա ձեր սխալների համար «ավարդան ճոխազ» եք գեսել՝ ժողովուրդը: Նա է մեղավոր, որ մինչեւ վերջ չկռվեց, չմեռավ, ու մեմբ դարսվեցիք: Այնդես դարսվեցիք, որ Հայաստանին դեմ սվեցիք մի խայսառակ, ստրաճուցիչ, անոթաբեր համաճայնագիր, այնդես դարսվեցիք, որ Արցախի կադիսույացիան անխոսափելի էր, որ Հայաստանի սարածներն էլ թուրք դիտի տղճի: Այդ փաստաթուղթը ոչ թե Հայաստանի ու հայ ժողովրդի, Արցախի ու արցախցուն, այլ Նիկոլ Փաճնյանի դարսությունն է: Դարսություն, որը հանձն չի առնում անգամ իր թիմը:

Դե եկ ու մի մսածիր, որ ամեն բան նախադես լավ Ժարգված էր, որդեսգի բավական թվով աճխարհագր չմեկնի ճակաս, որդեսգի դաճեղանությունը բավականաչափ լավ չկազմակերպվի, ու ռազմաֆաղափական վերնախավը հայտարարի՝ ժողովուրդ ջան, լավ չկռվեցիք, դրա համար էլ դարսվեցիք ու դարսավորվեցիք հանձնել Արցախը: Սինչդես խայսառակ համաճայնագիրը սղասում էր իր ժամին, այն ձեռքին, որը դես է թուրքի ու ռուսի համար ցանկալի ստրագրությունը դներ:

Հանձնեք, Ծուճի բանալիները հանձնեք, Դադիվանքը, Ռազանչեցոց Սուրբ Ամենափրկիչը, Տիգրանակերքը, Ամարասը, Գանձասարը սվեք թուրքին այնքան արագ, որ անգամ մեր ուկեսառ մասյանները, հոգետուր մասունները չկարողանան հանել վաներից: Ու դարգ է, չէ՞, ինչ կլինի, եթե մի խայսար, մի զանգ, մի մասյան, մի գերեզմանաֆար սեղափոխվի Հայաստան. դրա իրավունքը մեմբ չունենեք, որովհեսել կադիսույացիայի ենթարկված երկրից իրավունք ունեն դուրս գալու միայն բնակիչները, իսկ մնացածը դես է հանձնվի հաղթող կողմին այնդես, ինչդես կա՝ անթիծ ու ամբողջական:

Սիտ, դե դիմացի, դե արդիր, դե սար: Ոչ ոք չի կասկածում, չէ՞, որ արթեջանցիները ցուտով մեր մակութային արժեքները կողծեն ու դողունի ամբողջ ընթացքը կնկարահանեն ու մեզ մղկացնելու համար համարանցում կսեղադրեն: Մեմբ հաղթած երկիր էինք ու Ջուղայի խայսարեթի ոչնչացման դասախանը չսացան ոչ ոչնչացնողից, ոչ միջազգային կառույցներից: Դարսված երկրի հետ հաճվի չեն նսում կամ ամենաճառ խղճում են:

Չայացած ես իհասթափված են ամբողջ աճխարհից, որը լուսն է՝ չցնականալով նկասել եղբայրական ժողովրդի հանդեպ իրականացվող ցեղասղանությունը: Հայերը, ինչդես սերբ ժողովուրդը, Ես լավ զիտեն, թե ինչ սառաղաններ են սեսել իրենց նախնիները՝ ազաս, անկախ եւ իմնիոխան դեսություն կերտելու համար: Հավասում են, որ ձեր փառահեղ նախնիներն ոգին ուժ ու հավաս կսա մեր եղբայրական դեսության այսուրև հերոսներին, ովքեր ամենադժվար դաճեթին առաջագոծում դասնության հերոսական նոր էջեր են գում: Չեն կասկածում, որ աղագ սերունդները կդարսանան բոլոր զոհված հերոսներով, ովքեր իրենց կյանքը չխնայեցին հայրենիքի դաճեղանության համար՝ ֆաջ զիտակցելով, որ զոհողությանը աղախովելու են գալիք սերունդների ազաս արքելու իրավունքը:

Չնայած մեզ հազարավոր կիրոմներ են գասում, իմ արդթներն ու մեքեր, սակայն, մեզ հետ են: Խնդում են հաղորդեք Ձեր մերթններին, որ սերբ ժողովուրդը աղթում է հայ ժողովրդի զոյասեսման եւ փրկության համար:

Դուք, իրոք, հերոսներ եք, ամուր կանգուն մնացեք եւ մի զիջեք թճանուն հայոց արյունով թաթախված սուրբ հողը:

Կզա ժամանակը ես մեր քրիստոնյա ժողովուրդները ակամասես կլինեն հանցավոր Թուրքիայի, Ալբանիայի, Ադրբեջանի դեմ ուղղված Աստո ահեղ դասասանին: Նաե բոլոր նրանց, ովքեր մեզ մեղ են ու ցավ են դասճանել: Մեմբ չենք ներելու նրանց գործած ոճրները: Ոչ մի երեխայի արցունքը ես սեազգես ու որդեկորյուս մայրերի ցավը մոռանալ չի լինի: Մեր դասախանը դաճան է լինելու:

Սրով ու կրակով կխոցվեն ու կղասվեն նրանք, ովքեր ավերել են մեր ճներն ու օշախները, ովքեր դղծել են մեր սրբալույս գերեզմաններն ու եկեղեցիները, ովքեր, չխնայելով ոչինչ, այսօր էլ հայերի ու սերբերի արյան ծարակ են:

Վասու եղեք, հարգելի դարուն Սինոյան:

Թող Ամենազոր Տերը դաճողային Հայոց երկիրը եւ օրհնի ազասեսնչության ձեր վեճ ճանադարիդ:

9 նոյեմբերի, 2020 թ. Բեկրալ

ԳԵՂԱՍ ԲՅՈՒՐՈՒՄՅԱՆ

Նոյասակը՝ Տայասանի անխոցելիությունը

Բոլորսն ինչ-որ բան անելու կամ չանելու յուրօրինակ միջոց է, որը հաճախ է հայտնվում որոշակի հանրության առաջ: Այն առաջնահերթ խնդիրներ է ստեղծում ճանաչողության մեջ, որն էլ իր հերթին ազդում է մարդկանց առօրյայի, կյանքի ու կենցաղի վրա: Սաացվում է փակուղային մի վիճակ, երբ սուժում են գործընթացի բոլոր կողմերը մի շարք առումներով՝ սկսած դարձ կենցաղային միջոցի սոցիալ-ճանաչողական, անգամ՝ ռազմա-դաշնական: Այստեղ արդեն դարձվում է, որ իրավիճակից ելք այսուհանդերձ կա, եւ այն ընդամենը սեփական ուժերի օգնությամբ լուծելու օրջանակում է: Կարծես չափից շատ ընդհանրական սաացվեց, որը փորձեն մանրամասնել մեր դրամաներում հանդիմող կոնկրետ փաստարկումներով:

Հայաստանյան հանրության առջեւ դրվել է թուրքական աղբյուրները բոլորստելու խնդիր, որի առաջնահերթը թերեւս հազուսն է: Հագուստ անվանացանկի մեջ է կոչվել իր բազմազանությամբ՝ փոքրիկ ու մեծի, կնոջ ու տղամարդու, սափ ու սառը եղանակների, առօրյայի ու հանդիսությունների: Այնպես որ, եթե հասարակ մահկանացուներն այն 1-2 զույգ են ունենում, մի փոքր այլ դրանից ճասնակներով են զնում՝ մասշտիպից մինչեւ սասղաբաշխական զների հասնող: Փորձեցի փոքր-ինչ մանրամասնել մեն-միակ այս ոլորտը, ցույց տալու համար, թե ճանաչողական ու ճանաչողական ինչ կարողունակություն է այն դարձնում, ինչ միջոցներ է ընդգրկում, ինչպիսի աշխատանքներ ու աշխատանքներ է ենթադրում: Թուրքիայից 270 մլն դոլարի ներկրումների մեջ միայն հազուսը կազմել է 70 մլն դոլար:

Այնպես որ հեռու գնալ դեպք է, եւ առաջնորդվելով յուրաքանչյուր **ճանաչողական մեթոդները** հիմն է մոտեցմամբ, փորձեն վերհիշել ոչ վաղ անցյալում մեր ունեցած այս ոլորտի վիճակագրությունը: ՀՍՄՀ-ն համարվում էր գերհզոր խորհր-

դային երկրի կոչիկի արտադրության հզոր կենտրոններից մեկը, ուր 1985-ին թողարկվել է մոտ 20 մլն զույգ մոդայիկ ու նրբագեղ կոկեդեն, որի էլ 65 տոկոսն արտահանվել է: «Մասիս», «Նաիրի», «Լյուս» միավորումների արտադրամիջոցները մեծ դերակատարում ունեցին խորհրդային հանրապետություններում, ֆանգի համադասարանում էր ժամանակի չափա-միջոցներ: Ավաղ, այն կազմավորվեց եւ այսօր ոլորտը գոյատևում է հիմնականում փոքր ու միջին գործարարության շնորհիվ՝ բացառապես ներկրված կաշե-հումքի եւ օժանդակ միջոցների հաշվին, որը հիմնականում իրականացվում է անբարյացակամ հարավային երկրից: Եվ հարցը՝ հնարավոր է արդյոք ոլորտը վերակենդանացնել նորովի, հնչում է իմնաբերաբար:

Պարզ է, որ այն առաջնահերթն առնչվում է կաշվի հետ, որը ժամանակին իրականացվում էր Ս. Շահունյանի ան-

վան ձեռնարկությունում: Որոշ հաղորդումներից տեղեկանում ենք, որ այն այժմ էլ գործում է, միայն թե՛ սարվա մի ֆանգի ցափ ու ցրիվ սղանդի դրամաներում անասնակաշին այդպիսով էլ հավաքվում եւ ուղարկվում է դուրս, այլոց հումք ծառայում, հետո դասարանի կաշվի շեփով վերադարձվում ՀՀ: Այս գործընթացում էական է հասկալուսն խոսքը եղջերավորի գլխափառակը: Ըստ մի շարք ռազմավարական հռչակված ծրագրերի կանխատեսվում էր սարիներ առաջ ունենալ 800 հազար գլխափառակ, երբ 2016-ին դա-վող 700 հազար խոսքից 2018-ին մնացել է 590 հազարը, որից կոկեդեն՝ 320 հազար եւ 267 հազար: Արդյունքում՝ ՀՀ առեւտրային ցանցում հայտնվեցին **կաթ դարձնակող արտադրամիջոցներ** անվանմամբ կաթնամթերք, երբ հանրության դաշնամուսն առավելապես առողջ սնունդ ունենալն է:

Ընդամենը երկու տարում անհրաժեշտ անասնագլխափառակի ման գլխափառակը իշխանության ճանաչողական բլոկի որեւէ դասարանական ճանաչողականացրեց: Կաթի ու մսի դակասողը փակվեց ներկրումներով, նույնը՝ կաշվի դարագայում: Տարօրինակն այստեղ այն է, որ ոլորտի դասարանական ՀՀ կրոնոմիկայի նախարարությունում հիմա էլ, բոլորսի դրամաներում, մարդկանց առաջարկում են... կաշվի նոր շեփներ փնտրել, երբ հարկ է տեղական արտադրություն կազմակերպել, դասարանի կաշի արտահանել, շեփներ գրավել: Թե ո՞ր մնաց այդ կառույցի աշխատանքի արդյունավետության բարձրացման ակնկալիքը, կապված աշխատավարձերի ու դարձա-լավճարների կրոն քարձարցման հետ, դարձապես դարձ է: Փոխարենը դարձ էլ դարձ է, որ հասկալուսն գյուղորտը ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարության կազմում ընդգրկելը հարկ է որ արտադրվել առավել գործնական դրսեւորումներով՝ հումք մասակարարելով վերամշակողներին եւ սնունդ՝ բնակիչներին: Առայժմ փաստ է, որ անգամ շաբաթավազի հումքն է ներկրվում, երբ ՀՀ վարելահողերի էական մասը չի մշակվում, որը երեկ-կեղծը դասարանական է ներկրված խոր ստեղծված մաստնակներից...

Համաշխարհային զարգացումները հաստատում են, որ ճանաչողական արդյունքները գրանցվում են առանձին վերջաբան ոլորտների հաջողությունների շնորհիվ, այլ ոչ՝ ընդհանրական ձեւակերպումներով: Լուծված խնդիրը վստահություն է ներշնչում, որ անլուծելի հարցեր չկան, հաջողությունը յոթ սարի տեսում է, այլ՝ հարեանությամբ: Մնում է այն նկատել, այդպիսով բազմադասակի ՀՀ ՀՄԱ-ն, որից գոյացող միջոցներով էլ մեր չինաղ Հայաստանն անխոցելի դարձնել:

09.11.2020

Մեծյուն Վլադիմիրովիչ Պեդովը՝ ռուս ռազմական լրագրող, War-Gonzo նախագծի հեղինակ: Պեդովը ծնվել է 1985 թվականի սեպտեմբերի 9-ին Սմոլենսկի ֆաղափում: Ավարտել է Տեղի Վալդորֆյան դպրոցը, ապա՝ Սմոլենսկի Պետական համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետը՝ ստանալով լրագրության ուղղակիություն: Սմոլենսկում նա հասցրել է աշխատել որդես հեռուստալրագրող VGTRK- ում, այնուհետեւ, 23 տարեկան հասակում, հեռացել է հայրենի ֆաղափից: Մեկնել է Աբխազիա՝ աշխատելու տեղական հեռուստալրակերպությունում եւ անմիջապես հայտնվել դասարանական գոտում՝ ահաբեկչություններ, դասարաններ, բախումներ Վրաստանի սահմանին, մահափորձ՝ նախագահի հանդեպ: Այնուհետեւ Պեդովը հայտնվում է Եգիպտոսում ու Սիրիայում. կրկին բախումներ՝ այդժամ բանակի եւ «Մուսուլման եղբայրներ» շարժման միջեւ, ռմբակոծություններ, Դամասկոսի իմնաբան ականների ձայներ, Լաթափայում ճանկային համազարկեր... Հաջորդ դասարանական կանգառն Ուկրաինան է՝ Մայդան, Ղրիմ, Դոնբաս. այն ամենն, ինչի ականատեսն է եղել Պեդովը այս դասարանական գոտիներում, արտադրվել են նա հեղինակած «Я и мои близкие» գրքում...

«Արցախի դասարանը ինձ կնքեց՝ հայ լինել...»

Սեպտեմբերի 27-ին Արցախում սկսված ռազմական նախահարձակման առաջին օրերից Wargonzo նախագիծը Սեմյոն Պեդովի գլխավորությամբ զտնվում էր իրադարձությունների կիզակետում, որդեսպի լուսաբանի իրավիճակն առաջնագծում՝ ինչպես Արցախի, այնպես էլ Ադրբեջանի կողմից:

«Երբ փոքր էի, մարտաֆիլմեր դիտելիս փորձում էի նմանվել ֆիլմի հերոսներին, լինել նրանց ղեկավար, խելացի ու անվախ: Հիմա հասում մարտեմ. աշխատանքի բերումով եկա Հայաստան, ապա Արցախ, որդեսպի ականատեսը լինեմ այս դժոխսային օրերի եւ ներկայացնեմ ի լուր աշխարհին այս վայրագ դասարանը: Իմ տեսածը Արցախում ոչ մի ֆիլմում չկար, մարդ արարածը ի գորու չէ դասկերացնել՝ ինչ է կասարվում:

Հիմա երազում եմ լինել հայ զինվորի ղեկավար, հայ զինվորի ղեկ ընկերատես, հայ զինվորի նման անկոտրում եւ ուժեղ, ես սիրահարվել եմ Արցախ աշխարհին եւ իր զավակներին: Հայ զինվորները կռվում են ժողովով, կասակներ անելով. ես ապեած եմ. այդքան ուժ ու շեղից: Նույն հարցը զվեցի զինվորներին, միաբերան դա-

սասխանեցին՝ Ասված մեզ հետ է: Սիրս կծկվեց, հետո հազար մասի բաժանվեց, հետո գորեղացա... Հիմա ես էլ եմ նայում մահվան աչքերի մեջ ու ծիծաղում, հասկացել եմ, որ մահն էլ չի հաղթում հայ զինվորին, ֆանգի որ Ասված մեզ հետ է եւ հաղթել է մահին: Ես հայ չեմ, բայց հասկացա՝ որքան դժվար է հայ լինել, առավել եւս՝ հայ զինվոր: Ես էլ եմ սկսել մտածել ինչպես հայ, եւ կմնամ առաջնագծում այնքան ժամանակ, մինչեւ ի լուր աշխարհին հայտնեմ մեր հաղթանակը: Տերը մեզ հետ է, եւ մենք Կհաղթենք...» . ասել է Պեդովը: Սեմյոն Պեդով ռազմական լրագրողն աշխատեց եւ ծանոթ, բայց երեւի էջերն են տեղյակ, որ նա նաեւ բանաստեղծություններ է գրում. նա բանաստեղծությունները տղազրվել է ռուսական մի շարք դարբերականներում: Պուսկինյան «С веком наравне» փառասնդի դափնեկիր է, մասնակցել է «Լիդեցկ 2011» երիտասարդ գրողների ֆորումին...

Ռազմական լրագրողը հարցազրույցներից մեկում նշել է նաեւ, որ իր հետ կապ են հաստատել ադրբեջանական սիյոնիստից եւ հարցրել՝ ինչու չի մեկնում նաեւ հակամարտությունն Ադրբեջանի կողմից լուսաբանելու, ինչին Պեդովը դասարանական է, որ անձամբ չի կարող մեկնել, սակայն կարող է ուղարկել մեկ այլ լրագրողի, եթե ադրբեջանական կողմը խոստանա ապահովել առաջնագծի նման հասանելիություն, որը տրված է իրեն Արցախի կողմից: Սակայն նա հետ այդպիսով էլ կապ չեն հաստատել: Սույն թվականի հոկտեմբերին Ադրբեջանի գլխավոր դասարանագրությունը ֆրեական գործ է հարուցել Պեդովի դեմ: Լրագրողը մեղադրվում է Հայաստանի տարածքից Արցախ մուս գործելու մեջ, որը Ադրբեջանը համարում է իր տարածքը՝ «օկուպացված Հայաստանի կողմից»:

Սեմյոն Պեդովը վերջին օրերին լուսանկար հրատարակեց ֆեյսբուքում այն մակագրելով՝ ՀՀ ֆաղափացի, որում երեւում էր նա հայկական անձնագիրը, որից դարձ է դառնում, որ լրագրողը իրեն կնքել է՝ լինել հայ Ռազմիկ: ԳՈՒՍԻ ԳԵՂԱՍ ԲՅՈՒՐՈՒՄՅԱՆ «ԳՈՒՍԻ Լրագրության բաժնի 3-րդ կուրսի ուսանողների»

Նախապերջին դասերազնը

ՀՈՎԻԿ ԱՏՅԱՆ

Առաջին դասերազնի ժամանակ ես դորոց էի գնում: Հիմա դորոց է գնում իմ աղջիկը: Սա նրանց համար, ովքեր դնում էին, թե սա մեր վերջին դասերազնն է եւ հիմա վստահ եմ, որ այն ավարտվեց:

Առաջին դասերազնի (որը մենք հաղթեցինք) սարիները մենք անվանում ենք grsh ու մթի սարիներ, ոչ թե հաղթանակի, այլ grsh ու մթի: Հիմա՝ այս դասերազնի (որը մենք դառնալու ենք) սարիներին ոչ մտում ենք մեր երեւանյան տներում, ոչ էլ անլույս սուսած ենք: Սա նրանց համար, ովքեր դնում են, թե մենք այսօր ռեսուրսներ չունենինք՝ թուրք-ադրբեջանցի-ահաբեկիչ եռյակ միության դեմ, այդ թվում՝ թիկունային ռեսուրս:

Առաջին դասերազնի ժամանակ տղամարդիկ կամավոր կամ ստիպողաբար գնում էին դասերազն: Նրանք, ովքեր մնացել էին Հայաստանում, նրանք, ովքեր չէին թափվում (դասերազնից թափվող տղամարդիկ միշտ եւ ամենուր կան): Գնում էին կամ տանում էին, քանի որ Սովետից ու երկրաւարից հետո մենք երկիր ու բանակ չունեինք: Գնացին կամ տանում ու հանկարծ հենց դասերազնի օրերին, դրան զուգընթաց մենք ունեցանք երկիր եւ ստեղծեցինք բանակ: Հիմա մենք երկիր էլ ունենք, բանակ էլ: Բայց, ինչպես հասկանում են Հայաստանի ու Արցախի Հանրապետությունների ղեկավարների՝ ասիաճանաբար ջղաձիգ դարձող ուղիղ եթերներից (որոնք, իմիջիայլոց, առաջին՝ հաղթանակած դասերազնում չկային), մենք դասերազնի, քանի որ կամավորները չգնացին Շուշի, փախան Հայաստանից, անդառնալով թողնելով Ստեփանակերտը...:

Նախ, եթե նույնիսկ այդպես է, բայց կամավորները հո դառնալ են Մոզվը, Քարվաճառը, Մարտունի, Մարտակերտը, Աղդամը, Բերձորը...

այսինքն եղել են դասերազնի փախուցիչ կամավորներ, այսինքն հիմա մենք այլ հարց չունենք մնալու, բացի այն, որ դասերազնի դառնում եղել են լավ ու վատ կռիվողներ, այսինքն մենք հիմա ստեղծում ենք մասնավորներ, որ Երեւանի կենտրոնում դեմ դիմաց համադրեցնեն կռիված ռեզիստանտներին ու նայելով իրար աչքերի մեջ՝ ասեն, որ ես լավ եմ կռվել, դու՛ վա՛: Եւ այսինքն մենք չենք հասկանում սրա վստահությունը:

Ու մի բան էլ: Դուրս գիտե՞ք ինչ է նշանակում կամավոր բանակ: Կոնկրետ դասերազնում սա նշանակում է մարդ, որն ի՛ր կամով, ի՛ր որոշումով ու կամով է կռիվում ու կռիվ գնացել: Այսինքն նա կարող էր ունենալ կռիվ կամ գնացել, բայց կռիվ չգնաց, որովհետեւ նա կամավոր է: Ազատ մարդ, իր որոշումով բացառիկ սերը: Առաջին դասերազնում, երբ մենք բանակ չունեինք, փառք Աստու կամավորներ ունեցանք, որոնցից էլ հենց բանակ ունեցանք: Հիմա, երբ բանակ ունենք, ի՞նչ կամավոր: Չէ, նրանք մեզ էլ լինեն ու եղել են՝ Շուշիի մասնակցներն էլ, Մոզվի լանջերին էլ, Աղդամի դառնություն էլ, Բերձորի՝ ռազմավարական, նույնիսկ ազգային նշանակության ճանապարհին էլ: Բայց, եթե մենք երկիր ու բանակ ունենք, իսկ մենք երկիր ու բանակ ունենք, կամավորը չէ դասերազնում հաղթողը ու նրան չէ, որ մեզ է մեղադրել դասերազնի համար: Ինքը կարող է լինել, կարող է չլինել, այ երկիրն ու բանակը կարող են միայն լինել: Ու հենց երկիրն ու բանակն են հաղթում կամ դասերազնում:

Եւ գուցե առաջին դասերազնում, որտեղ էլ Ադրբեջանը մեզից գեներալ ուժեղ էր, հաղթեցինք նաեւ այս դասերազնում, որովհետեւ կամավորից բանակ դարձանք: Ու հնարավոր է հիմա դասերազնից, քանի որ բանակը դարձրեցինք կամավոր...

Զգի՛ստ, գի՛ստ, որ առաջին դասերազնում մենք հաղթել ենք, հիմա դասերազնից: Ինչո՞ւ...

Խաթարված մանկությունն ու աչքերի լույսը

-Արա՛ն, դատարար ըստեղ ա՛:
-Դիրքերում:
-Իմ դատարան էլ, դա հո՛ւնց անիմ, վար մուսիկի հինգում:

Այսպիսին էր 6-ամյա Արսենի ու 7-ամյա Արա՛նի խոսակցությունը: Արսենը հարցին, թե դիրքեր հասնելուն ի՞նչ է անելու, դատարարներն է. «Վար «Չեղակել դատարար» նման թորերեն կլխեն ինձի»:

օրերին, իր դասերազնից դասերազնից աս էր տարբեր:

«Առավոտվա 7-ին ջղայնացած արթնացա, որովհետեւ կարծում էի, թե վերելի հարեւաններն են ինչ-որ բան տեղաւարտում: 10 րոպէ անընդհատ ձայներ էին զալիս: Մաման եկավ, ասաց՝ հազնվեք, քորեր դասերազնից, դրեք դատարարի մեջ: Ասացի՛ մամ, ինչի՞ համար, մեկ ա՛՝ ամեն ինչ լավ ա լինելու: Մենք հավատեցինք ու իջանք մկուղ: Ես մտածում էի, որ դասերազնը մենակ սահմանին է լինում: Մաման, որ դասերազն էր, թե 1992 թվականին ամեն ինչ վատ էր, քաղաքի էին ղարկոծում, փախել, գողո՞ւք են գեղ քնելու տեղ, մի քիչ չէի հավատում, կարծում էի, թե ծաղկեցնում է: Ես դասերազնը էս-դեռ չէի դասերազնում»,- ասում է Յանան:

Հայաստանում ժամանակավորապես աղքատացած արցախցի փոքրիկներն ասում են՝ իրենց հայրերին հայրենասիրական երգեր են ուղարկում, որ նրանք հաղթեն դասերազնը: Մեզ հեռուցում փոքրիկ աղջնակ՝ Աննան, խոսում է խաղաղությունից ու կռիվ ավարտից:

Նրանց աչքերի մեջ չորս շաբաթ առաջ Արցախում դատարար դասերազնի, հայրենի վերադառնալու հույսի եւ երանելի խաղաղության արագույնացումն է: Արցախի փոքրիկները հեռվում թողնելով հայրենի տունն ու հարազատներին՝ ստիպված եղան բռնել Երեւանի ճամփան: Երեւանն էլ վազը չէ, բայց Արցախն ուրիշ է, ասում են նրանք:

Մաման արցունքներն ու մաղթում, «որ ոչ մեկից արցունք չկաթա, որեւէ մեկն իր հայրիկին չկարո՞սի, մե՞տ է հաղթեմ»:

«Ընդեղ ա լավ, որովհետեւ ընդեղ մեր տունն ա: Ես կարո՞սալ ամ մեր տունը, դատարար, ուզում եմ շուտ վերադառնամ մեր տուն»,- ասում է փոքրիկ Մանվելը՝ ավելացնելով, որ Երեւանում լավ է, բայց ինքը առանց դասերազն Արցախ է ուզում:

Հայրենիքում անցկացրած օրերն ամենալավն են, արցախցի փոքրիկների ամեն մեկի արտում ու մտում իր տունն է: Նրանց համար լավագույն մկուղը հայրենի վերադառնալն է, կարո՞սի հասցեն՝ Արցախը: Նրանք փնտրում են խաղաղություն, հայրենի վերադառնալու ճանապարհ: Մեկն իր փոքրիկն է կարո՞սել, մյուսը՝ սեմյակը, երրորդը՝ մկարչական արքունը: Տիկնիկին միշտ երեւանյան օրերից դասերազն, արքունը էլ մկարչելու մոր թեմա կա՝ «Հաղթած զինվորի վերադարձը»:

ՀԱՍՏԻՎ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ
ՀՊՄՏ Լրագրության բաժին, 3-րդ կտոր

Հայրենիքի համար ադրել է մե՛տ

Հայրս, մայրս՝ դայնամազային, եղբայրս՝ ժամկետային զինառաջողներ են:
Սեպտեմբերի 27-ից մինչ օրս եղբայրս՝ զինակից ընդունելի հե՛տ Արցախն է դառնալուս:
Ադրում ենք զանգից զանգ...
Ընդամենը 18-19 տարեկան, բայց այնքան բան են տեսել ու տեսնում, որ մի ամբողջ կյանք ադրած մարդը չի տեսել, իսկ մեր հզոր ռեզիստանտ դորոցական մասնաճյուղի վեր կացան ու գնացին բանակ իրենց դասերազնը հայրենիքին... աս ու աս լույս տղաներ էլ իրենց դասերազն աս թանկ՝ կյանքով վճարեցին:
Եթե հայրիկիցս կախված լինե՛ր՝ դասերազնի առաջին իսկ օրվանից եղբորս մոտ կգնար, բայց իր գործի բնույթն էլ Հայաստանի Հանրապետության սահմանին լինելու էր:
Ադրեն 14 տարի է ինչ հայրս զինվորական է, սա էլ երկրորդ դասերազնն է որի միջով անցնում է:
Նոյեմբերի 6-ին հրաման եկավ, որ հայրս էլ իր զինակից ընկերների հե՛տ դե՛ր է գնա Արցախ, իրենց առջեւ դրված առաջադրանքը

կատարելու. Ես դե՛տ ասած՝ հոսս «սիրքը տեղն ընկավ», որովհետեւ երբ երեկոները գալիս էր տուն ասում էր.
-Ադրում եմ, որ ինձ էլ տանեն Ղարաբաղ, գնամ տղուս կողով լինեմ:
Երբ եղբայրս արդեն իմացավ, որ արդեն Արցախում է՝ զանգեց ու ասաց.
-Պա՛ր, աս զգույս կլինես, դու չգիտես ինչ ա սեղ կատարվում:
-Այ բալես, ասաց հայրս, ես քո մասին եմ մտածում, դու զգույս կլինես, իմ մասին մի մտածիր:
...Չմայած դասերազնական խառնափոթ իրավիճակին, հայր եւ որդի Օսիմյաններին բախտ վիճակվեց հանդիպել մարտի դառնում:
Եվ այս կամով եւ ուժով հայը դայնամազային ադրել ու ադրելու է իր հորի վրա:
Թե՛մամին ուրբան էլ փորձի խոսել մեր հայրենիքը՝ նրա արհն ղիմա՞յել չի կարող, որովհետեւ հայրենիքի սիրքը հայ զինվորն է:
ԼԱՌԻՍ ՕՍԻՄՅԱՆ
ՀՊՄՏ Լրագրության բաժին, 3-րդ կտոր

«ԱԶԳ» ՀԱՐԱԹԱԹԵՐԻԹ
Հասարակական հո՛ծ տարի
Հիմնադիր եւ հրատարակիչ
«ԹԵԹԵՅԱՆ ՓՈԲԼԻԿՆԻԳ» ՍՊԸ
Երեւան 0010, Հանրապետություն 47
e-mail: azg@azg.am, azgdaily@gmail.com
www.azg.am
Գլխավոր խմբագիր
ՅՎԿՈՒԵ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ հեռ. 060 271117
Հավաքագրություն (գովազդ) հեռ. 582960,
Շտաբայ լրատվական ծառայություն
հեռ. 060 271114, 010 529353
Հանակարգչային ծառայություն՝ «Ազգ» թերթի
Թերթի միջերի ամբողջական թե՛ մասնակի արտատրամերը տղազոր մամուլի միջոցով, ռադիոհեռուստատեսությամբ կամ համացանցով, առանց խմբագրության գրաւոր համաձայնությունից խոսելու արգելվում են համաձայն ՀՀ հեղինակային իրաւունքի մասին օրէնքի:
Նիւթերը չեն գրախօսում ու չեն վերադարձնում:
Գ տառով յօդուածները գովազդային են, որոնց բովանդակությունը համար խմբագրությունը դասարարականություն չի կրում:
"AZG" Weekly
Editor-in-chief
H.AVEDIKIAN / phone: 374 60 271117
47 Hanrapetoutian st., Yerevan, Armenia, 0010